

ANYÁM KERTJE

ALMAFA AZ EMBEREK KÖZÖTT

Régen volt. Mi akkor még, mind a hat testvér, gyerekek voltunk. Most már nekünk is vannak gyerekeink, csak Sándornak nincs, mert ő elesett, meg Ilonkának nincs, mert neki nem született. Sok játékunk volt, mikor gyerekek voltunk. A pince mellett, a magazin háta mögött egy nagy repedés. Ez csak nyáron volt, ha nem esett az eső. Itt lakott a Cimborá. A repedésen át lehetett hozzá bemenni, de mi büntetésből, mert rosszkodtunk, mind megnőttünk, és nem fértünk be a repedésbe. Ezért nem mehettünk le soha a Cimborához. De ha nem járt arra senki, akkor lehajoltunk a repedéshez, és beszélgettünk a Cimborával. Ő nem felelt nekünk mindjárt, csak éjszaka, ha szépen lefeküdtünk és jól elaludtunk. Akkor eljött a Cimborá, s aki jó volt, annak odaült az ágya szélére, és mutatta neki a szivárványt meg az Óperenciát meg a kis fehér macskákat. És csinált tilinkót fűzfából, meg bodzafából vízipuskát, és tanította, hogy kell a spárgával a késen bűvészelni. Egész éjjel játszott velünk a Cimborá, de csak ha jók voltunk. Nappal sokszor nevetünk azon, ha eszünkbe jutott, hogy éjjel játszott velünk a Cimborá. És elmentünk a repedéshez, lehajoltunk a földre, és – nem volt szabad hangosan, csak sűgva – szépen köszöntük az ajándékokat.

Volt aztán más játékunk is. Egy almafa. Mikor mi születünk, az almafa már nálunk szolgált a kertben. De azért ő fiatal volt, csupán nagyobb, mint mi. Künn élt a kertben, és télen nem játszott velünk. Télen gyűjtött és pihent. Tavasszal sok virággal ránk nevetett, és az új ruháját a sok apró virággal felvette, akkor tudtuk, hogy most ráér, és szabad hozzá menni. Várt minket, és amíg

csak odaértünk, mindig nevetett ránk, úgy örvendett nekünk. Mi szaladtunk hozzá, és mikor odaértünk, megöleltük.

Itt nagyon jó helyen voltunk az almafa alatt. Csak olyan fűnek volt szabad nőni az almafa alatt, amelyikkel játszani lehetett. Az almafa nem engedte, hogy csalán nőjön alatta, mert tudta, hogy a csalán rossz és szúr minket. Egyszer próbált nőni piros gomba, de látta, hogy félünk a piros gombától, hát azt is elkergette, és már másnapra a piros gomba elment az erdőbe.

Nekünk nagyon jó volt az almafa alatt. Nem engedte, hogy a nap bántsa a fejünket, és ezért elébe állott, hogy jó árnyékba ülhessünk. Nem vigyázott ránk senki más, csak az almafa, de mi tudtuk, hogy nem enged elmenni messzire, ahol harapós kutyák vannak. Csak kicsit szaladtunk el, olyan messzire, hogy láthasson minket és vigyázhasson ránk.

És nem kellett neki adni sem a cukorból, amit kaptunk, sem az uzsonnából. És ha éhesek lettünk, akkor az almafa üzent, és jöttek értünk, hogy menjünk ebédelni vagy vacsorázni. A házban is tudták, hogy mi szeretjük az almát, és hogy az almafa jól vigyáz ránk, és ezért mindig csak odajöttek értünk az almafához, ősszel az almafán almák nőttek, és az almafának akkor több dolga volt. Akkor az almákra is kellett neki vigyázni, nemcsak miránk. De néha elfáradt, és akkor elejtett egy almát. Sokszor készakarva is ledobott közénk egy almát, mikor játszott.

Leginkább a harapós kutyáktól meg a gombos cigányoktól féltünk. De az almafa nem engedte közel sem a harapós kutyákat, sem a gombos cigányokat.

Szolgált egy lány is nálunk, de vele csak keveset voltunk, és egyszer csak nem láttuk. Kérdeztük Katit, hol van Irina, azt mondta Kati, hogy férjhez ment, jön más lány helyette.

Mi akkor nagyon megijedtünk. Megijedtünk, hogy az almafa is férjhez megy, és akkor nem lesz velünk többet. Panaszkodtunk a Cimborának, és kérdeztük tőle, lehet-e az, hogy az almafa is elhagy bennünket? A Cimborának nem mondott semmit, gondolkozott.

Aztán kérdeztük az almafát is, de ő sem mondott semmit. Csak mosolygott az őszi pirosas leveleivel. Aztán kérdeztük Katit, igaz-e, hogy az almafa férjhez megy és itthagynak bennünket?

Kati azt mondta: az almafa nem lány, hogy férjhez menjen. És hogy annak nem kell a férfi.

Aztán lefeküdtünk, de nem tudtunk elaludni. Mama kérdezte, miért nem alszunk. Mondtuk, hogy félünk, hogy az almafa is férjhez megy, mint Irina, és máshova szegődik, vagy külön udvarba megy.

Azt mondta a mama, hogy csak aludjunk, mert az almafa még nagyon fiatal, nem megy férjhez, csak akkor megy férjhez, ha mi megnövünk.

A Cimbora éjjel eljött, és ő is azt mondta, hogy az almafa még gyerek, mint mi.

Reggel jöttek az emberek és mondták, hogy az éjjel dér volt. Nagyon örültünk, mert tudtuk, hogy most már nemsokára lehet kökényt enni. De aztán elszomorodtunk, mert ha itt a dér, akkor el kell búcsúzni az almafától. Kimentünk hozzá és simogattuk, kértük, hogy ne menjen férjhez. Csak a száraz ágait csörgette és hajtogatta. Mi azt hittük, hogy rendben van.

Más játékokat kerestünk, mert télen sokat kell a szobában lenni. Hajas babát csináltunk máléból, és hegedűt is a málé szárából. Kaptunk nagyon jó szalmaszálat a kocsistól, és a szalmával lehetett nagy, színes labdákat fújni szappanhabból. Spárgával is próbáltunk késen bűvészelni, de már elfelejtettük, hogy a Cimbora meg egy porcelános ember a nyáron hogy tanították. A kádárok hordókat kalapáltak az udvaron, és adtak nekünk jó fakockákat, hogy ne döngessük a hordókat. Ezeket a fakockákat is gyűjtöttük, és megkezdtük velük az építéseket.

Mikor leesett a hó, szánkót kaptunk, és csak jól fel kellett öltözködni, szabad volt szánkózni és sikanyózni.

Mikor szánkózni és sikanyózni mentünk, mindig láttuk az almafát. Nem mentünk hozzá, mert télen nem volt szabad zavarni, és egyszer el is kergetett bennünket. Egyszer elmentünk az almafához, mert nagyon szépen süttött a nap, és azt hittük, játszani fog velünk, ha odamegyünk. De az almafa elkergetett. Havat szórt a nyakunkba.

Többször aztán nem zavartuk, mert ebből megtudtuk, hogy télen nem ér rá.

Csak messziről mertük nézni a havas ágait és a szigorú derekát.

Egy reggel Kati nagyon visított és kiabált:

– Jaj, istenem, istenem, nem szabad hozzányúlni, mert az úr megmondja, mi lesz, jaj, istenem, hogy dobog a szívem...

Apa kiment a kertbe, és mama is ment. Mi is kilóptunk, és az egész ház üresen maradt, mert mindenki kiment a kertbe. Az almafa mellett állott mindenki, és mi is odamentünk és láttuk, hogy az almafával baj van.

Mind elkezdtünk nevetni, mert egy ember felmászott az almafára, és nem tudott leszállni róla. Gondoltuk, hogy most jó sok hó hull a nyakába. Aztán láttuk, hogy az ember oda lehet kötözve az almafához, mert a bíró kést vett ki a tüszőjéből, és elvágta a kötelet, amellyel a nyaka oda volt kötözve.

Akkor észrevettek minket, és hamar visszavittek a szobába, azt mondták, nem szabad gyerekeknek az akasztott embert nézni. A többiek mind félték az akasztott embertől, és szomorú volt az egész ház. Láttuk az ijedségből, hogy csak gombos cigány lehetett az akasztott ember. És mi is elkezdtünk félni az akasztott embertől, és nagyon szomorúak lettünk mi is.

Később azt mondta Kati, hogy nem gombos cigány, hanem vándorlegény volt az akasztott ember, de mi már akkor mindig gombos cigányt láttunk.

Szánkózni és sikanyózni is másfelé jártunk, elkerültük az almafát, és féltünk tőle.

Éjjel jött a Cimborá; elhozta az almafát, és az ágyunk mellé állította. Az almafán megint csupa virág volt, meg érett alma, de egyszerre csak leereszkedett a közepéből a gombos cigány, és mi nagyon féltünk.

Aztán meleg lett, és mi láttuk egy reggel, hogy az almafa felvette az új ruháját, sok virággal ránc nevet. Rohantunk hozzá, hogy megöleljük, de amikor odaértünk, egyszerre csak láttuk, hogy ereszkedik le az ágak közül a gombos cigány.

Nagyon megijedtünk és elszaladtunk.

Mondtuk mamának, de mama azt mondta, hogy nem kell félni a halottaktól. Meg hogy kis Jóska sírján sem félünk játszani, pedig az is meghalt.

Apa is mondta, hogy nem kell félni, majd ő odavezet minket, de mi azért csak féltünk. A kis Jóska sírjánál nem féltünk, mert az nekünk öcsénk és közénk való, de a gombos cigánytól többet soha nem mertünk közel menni az almafához.

Akkor nyáron sok baj volt velünk. Nem volt, aki vigyázzon ránk és akivel játszunk. Mari volt velünk előbb, aztán Nuca, de hideglelős szilvát adtak nekünk, amitől betegek lettünk. És engedték, hogy a csalánba lépünk, nem kergették el a piros gombát meg a harapós kutyát, meg közel engedték a gombos cigányokat is.

A nagyok csak mondták, hogy nem félnek a gombos cigánytól, s mert itt volt az almaérés, behozták az almát, de senki nem evett belőle.

Apa bejött mihozzánk, gyerekekhez, és látta, hogy mi se esszük az almát, azt mondta:

– Majd tavaszra megint mehettek az almafa alá, csinállok valamit evvel az almafával...

Mama is benn volt és azt mondta:

– Jó is lenne. Szegény almafa...

Apa kiment velünk a kertbe, és vitt egy kis fűrészelt is, és lefűrészelt egy ágat az almafáról. Azt mondta:

– Most már nem kell félni. Most már olyan az almafa, mint régen volt. Megint szerethetitek. Levágtam az ágat, amelyikre a vándorlegény felakasztotta magát...

Akkor fáztunk és visszamentünk a szobába, de azért tudtuk, hogy az nem vándorlegény volt, hanem gombos cigány.

Tavasszal megint szép lett a fa, és hívott minket meszsziről. Most már nem szaladtunk, csak csendesen oda mentünk. Nem maradtunk alatta, mert azon a helyen, ahol az ág hiányzott, csak ott lógott a gombos cigány.

Mondtuk mamának, mikor apa is hallotta, hogy a fűrészelés nem segített. Csak ott van a gombos cigány.

Mama szomorú lett. Azt mondta apának, hogy még egy almafa is megszenvedí, ha lejön az emberek közé. Ha az emberek között van, akkor közös a sorsa. Almafadors, embersors. Ezen nem lehet segíteni.

Apa nem mondott semmit, hanem kiállott a filagóriába, és kiáltotta:

– Gyorgyi... Gyorgyi...

Jött a kocsisunk, és apa akkor azt mondta neki:

– Ezen az almafán nem lehet segíteni... veszed a fejszét és kivágod...

Láttuk, hogy megy Gyorgyi a fejszével, akkor mi beszaladtunk a szobába, és fülünket bedugtuk az ujjunkkal...

AZ ASZFODÉLOSZ KÁVÉHÁZBAN

Az Aszfodélosz kávéházban csöndesség volt. Amint az már a túlvilágon általában szokás. Az Aszfodélosz kávéház nagy üveglakából látszottak az elíziumi mezők, és odacsillogott a méltóságosan hömpölygő Léthé vizének ezüst színű fodrozása.

Az Aszfodélosz kávéház bronzajtájában két vándor udvariaskodott:

- Tessék, Galambos úr.
- Csak ön után, Klein úr.
- Azt hiszem, Galambos úr, ön volt az idősebb.
- Most már mindegy, Klein úr.

Végre benn ültek a vándorok a kávéházban. Beszélgettek.

– Őszintén megvallva, Galambos úr, azt hittem, hogy itt nem fogunk egy kávéházba járni.

– Én is gondoltam... de úgy látszik, itt hál' istennek nem csinálnak kázust az ilyesmiből.

– Hasogatást már nem érez, Galambos úr?

– A világon semmit, Klein úr. Csak azért...

– Érdekes. Nekem is megszűnt a szemkönnyezésem. Most nem is fogom kenni pár napig. Érdekes... az adósokra gondolok... csak azért valami mintha... valami sajgás van bennem.

– Tényleg. Bennem is. Magánál miről van szó, Klein úr?

– Olyan egészen kicsi sajgás ez, Galambos úr. Bár ezelőtt még egy héttel ezelőtt is, rettenetesen fájt. Sokat szenvedtem emiatt az utóbbi időben. Sajnáltam valakit, Galambos úr, se éjjelem, se nappalom nem volt miatta. Egy falat nem ment le a torkomon, ha eszembe jutott. Égetett a tiszta ingem, ha rágondoltam.

– Ki volt az, aki miatt Klein úr szenvedett?

– Egy fiatalember volt az illető... Az illető egy fiatalember volt, Galambos úr, aki éveken át megvonta magától a falatot, csak azért, hogy nekem legyen bőven öregkoromra. Egy fiatalember nekem áldozta egész ifjúságát, miattam törte magát, nekem gyűjtött. Nem nősült, nem alapított családot, csak azért, hogy nekem ne legyenek gondjaim. Nem ment vasárnap a ligetbe, hogy nekem öregségemre több jusson. Áldozatul dobta ifjúságát, csak hogy nekem tisztas öregségem legyen.

– Volt is, Klein úr.

– Volt. Vagyonos, jómódú ember lettem öregkoromra. Jómódúvá tett az a fiatalember, akiről beszéltem. De minden falat a torkomon akadt, ha eszembe jutott, hogy az a szegény fiú ezt a szájától vonta el. Ha a cselédem fát tett a tűzre, azt mondtam magamban: te most az ő fájánál melegszel. Ő fázott, te melegszel. Egy darab fát nála hagyhattál volna. Nyáron a ligetben vagy a fürdők parkjában orromba hasított az illat: az ő fiatal tüdejének is juthatott volna valamicske. Legalább ennyi. A levegőt is elvetted tőle. Hej, te komisz öregember – így szóltam magamhoz –, te önző öregember, ezt te mind ötőle lopod, ez mind az övé volt. Miért engedted, hogy érted mindenről lemondjon a szegény fiú? Hiszen te nem is tudod úgy élvezni ezeket a javakat, mint ő tudta volna az ő fiatal, rugalmas idegeivel. Nagyon fáj nekem, Galambos úr, még most is fáj, de nem lehetett segíteni a dolgon. Most is nyom ez az emlék. Hangosan tanult éjszaka ez az önfeláldozó fiatalember, de csak azért, hogy én vegyem később hasznát. Készen kaptam tőle mindazt, amit tudok, illetve, amit tudtam. Bölcs embernek tartottak, pedig voltaképpen ez a fiatalember adta nekem szorgalma kincseit. Az a fiatalember csinálta nagyszerű számításaimat, okos beszédeimet. Ő hozta nekem készen véleményeimet a dolgokról. Én csak az ő munkája eredményeit habzsoltam. De mindig éreztem az utóbbi években... mindig éreztem, hogy nem volt jogos elfogadnom a fiatalembertől ifjúságát, aztán eldobni őt. Nem adhatam vissza neki soha semmit, Galambos úr. Az ő nyomorúságán épült a gazdagságom, az ő szűkölködéséből született a bőség körülöttem... de mindig éreztem, Galambos

úr, hogy bűnös vagyok, nagyon kínos volt, megmérgezte ez a gondolat az életemet. Nem lehetett jóvátenni semmit, sajnós, egyszer elment, és azóta nem láttam többé. Neki köszönhetem a vagyonomat, és mégsem tehettem könnyűvé szűkös és önfeláldozó életének egyetlen percét sem. Nem adhattam semmit gazdagságom idején e páratlan ifjúnak.

– Mindez igen szomorú, Klein úr. Viszont ön tudja, milyen keservesek voltak öregségemnek utolsó évei. Csak kegyelemből járhattam a kávéházba, mint régi és egykor igen költekező törzsvendég, kegyelem-feketére. És mindezt egy könnyelmű és galád fiatalember okozta. Engem egy könnyelmű fiatalember tett tönkre, Klein úr. Engem ez a fiatalúr kifosztott, és nem hagyott meg öregségemre semmit. Ültem öregségemre a hideg odúban, ha volt fám, azt magam hasogattam kínosan. Szégyenkezve jártam ősz fővel, kegyelemre utalva, az emberek között. Ezt a fekete ruhát, ami rajtam volt, a temetésemre tartogattam, hál'istennek sikerült megmenteni, legalább anynyim van, hogy ebbe temettek el. De ha nem halok meg, még erre is sor került volna, olyan szegény voltam. Azt a lelketlenséget, Klein úr, hogy egy ilyen gazdag embernek, amilyen én voltam fiatalkoromban, ne hagyjon egy kegyetlen fiatalember öregségére egy pohár meleg bort, egy gondtalan percet! Duhaj éjszakákért feláldozta egy öregembernek karéj kenyerét, tivornyákért egy öregembernek nyugalmas fészket, néhány múltó és silány személyért odadobta egy szerencsétlenné tett öregembernek vigasztaló pipa dohányját, sallangos lószerszámért a karoszéket, melyben ülhetett volna, esztelen virtusokért öregségem meleg levesét... na... most már mindegy ügyis.

– És ez a fiatalember, Galambos úr... Ez a galád...

– Én magam voltam, Klein úr. És az önfeláldozó ifjú, Klein úr?

– Fiatal éveimről van szó, Galambos úr.

A vándorok kinéztek az Aszfodélosz kávéház nagy üvegablakán, tekintetük elsiklott a távolban hömpölygő Léthé vizének ezüstsínű fodrai felett, és megpihent az elíziumi mezők fekete levelű virágain.

Az Aszfodélosz kávéház pincére látta, hogy a vendégek már sokat beszéltek és fáradtak, egy-egy pohár vizet tett tehát eléjük felfrissítőül.

A vándorok mohón nyúltak a víz után, és fenéig itták poharaikat.

Mikor megitták a vizet, értetlenül néztek egymásra és mosolyogtak.

Be akartak mutatkozni egymásnak, de a földi formákra még homályosan sem emlékeztek, csak nézték egymást és mosolyogtak.

A pincér elvitte az üres poharakat, és egy újonnan érkezett társasághoz vitt üdítő italt a Léthé folyó ezüstös vizéből.

TILINKÓ

Házunk előtt egy sor nyílegyenes nyárfa és egy sor fűzfa állott... – mint azt hangulatosan írtam legújabb regényemben. Ezúttal kikapcsolom a nyárfákat – melyeknek más hasznát nem tudom, mint hogy tavaszidőn nővéreim illatos hajolajat préseltek és főztek jószagú rügyeiből –, a fűzfákra szorítkozom a továbbiakban. Egész regényt lehetne írni ezekről a fűzfákról, ha volna az embernek ráérő ideje és idege, de hát most nem regényről van szó, csak egy kisebb jelenetről a fűzfa zsenge zöldje alatt.

Tavasszal, mikor a békák kardala harsant fel a Loza mocsári vidékéről, mikor a hegyek felől is szétomlott az avasi világba a hársfakürt szava, mind csupa komoly és nemes melódia, felsírt a tilinkók szava is. De a tilinkókat nem szabad összetéveszteni a furulyákkal. A furulya bodzafából készült ez időben, tudtommal, viszont a tilinkó fűzfából. Azt is jó tudni, hogy nem minden fa alkalmas tilinkókészítésre, például szomorúfűzről még beszélni sem érdemes, szomorúfűzből tapasztalatom szerint nem lehet tilinkót készíteni. Azokból a nagy, terebélyes fűzekből sem lehet, melyeknek nevét nem tudom közelebbről, a tilinkónak olyan fűzfa haja való, mely fűzfát már korán edzik erre a jövőre. Nem taglalom tovább a fűzfa dolgát, sokat el is felejtettem már ebből a tudományból, ám még csak annyit, hogy a gyermeki kórus könyörgésére ilyen tilinkónak való fűzfát is ültetett egy tavasszal az apám.

A fűzfa hamarosan nő, a másik évben már saját fánk-ról metszhetjük a tilinkónak való ágat. Így kiokoskodva ebben a tudományban, egy lépéssel előbbremehetünk, rá-

térhetünk arra a bizonyos jelenetre, melyet írásom leg-
elején ígértem.

A mi édesapánk néha-néha egész szívével leszállott
közibénk, gyerekek közé, és szivarozva segített nekünk
a játékban. Ez a segítség úgy értendő, hogy apánk szeme
vigyázott reánk, ő maga nem nyúlt a szívjelű és vörös
nyelű bicskákhöz, melyeknek használata tekintetében igen
korán felszabadultunk. Csak szivarozott és nézte a já-
téunkat, aztán egyszer, mikor nagyon el voltunk me-
rülve, elment tőlünk, de úgy, hogy ezt soha nem vettük
észre. Viszont néha megcselekedte azt is, hogy beleszó-
lott a játékba, ha nem ment a dolog szabályosan. Úgy
is volt, hogy elmondott valami mesét nagyanyánkról,
aki fiatalon halt meg, és nagyapánkról, aki utolsó évein-
ben sokat fürdött a labdarózsa alatti kádban.

Így nézi egyszer édesapánk játékunkat a fűzfatilinkó-
val. Az akkori idők gyermekeinek tilinkójátékánál nem
az volt az élvezetes, ahogy a kész tilinkóval riasztották az
udvart, hanem a tilinkókészítés, ez volt az élvezet. Nézi
édesapánk az első tavaszi napon a tilinkókészítést, szi-
varozik, várja, hogy mire megyünk a munkával, mikor
első ízben készítünk tilinkót a saját udvarunk saját ter-
mésű fűzfájából.

...Le kell vágni ügyesen az alkalmas ágat. Meg kell
bontani a háncsot rajta. Meg kell csavarni a háncsot.
Körül kell vágni fent is, lent is a háncsot. Ki kell vágni
a síp száját. Aztán...

Tulajdonképpen ez az egész tilinkócsinálásnak a sa-
rokköve, az ugrópontja, a próbája, a nagy vizsgálja.

...Le kell húzni óvatosan a fűzfaág héját, de úgy,
hogy meg ne repedjen, persze. Ha sikerül, az ember nyu-
godt lélekkel végignyálhatja a fűzfaág immáron hánccs-
tan, édes nedvű fáját.

Nézi édesapánk, ahogy nagy csatarászás, nagy vásár
közben huzigáljuk, mi gyerekek, a fűzfaágak héját, re-
pednek összevissza a finom héjak, nem sikerül sehogy se,
pedig a fára nem lehet panasz, az jó.

– Na gyerekek – azt mondja édesapánk, és odaül
közibénk a földre. Különösen csillog a szeme, elnéz mesz-
szi a Mike-hegy felé, kiveszi szájából a szivart. – Na
gyerekek, így ebből soha nem lesz rendes munka, már az-

tán nem bánom, ha tilinkónak hívjátok is. Csatarászással, zsidvásárral ezt nem lehet. Mikor a fűzfa háncsát lehúzzátok, még pisszenni sem szabad, nemhogy kiabálni. Ahol ilyen nagy kiabálás van, ott nincs rendes munka, ott nem figyelnek az emberek arra, amit csinálnak. Az csak olyan dibdáb dolog, a regula szerint mukkanni sem szabad, mikor ilyen fontos munkát kezd az ember. Arra kell minden figyelem, arra a finom munkára. A szem is kell hozzá, a kéz is, de a lélek is, mondom. Össze kell fogni az erőt, arra való az egész tilinkójáték. Ha valahol valami nagy lárma van, ha valahol sok beszéd van, ott ne is várjátok, hogy meg nem reped, akármit próbálnak. Ott ne várjátok, hogy hamarosan megérdemli valaki, hogy az édesség az ínyére szálljon. Csetepaté, vásár, csatarászás meg másféle lárma, az is más, meg a rendes munka is más. Hallgatni kell, amíg a legkisebb sors, akár egy tilinkó sorsa is eldől.

Aztán, hogy őszinte legyek, soha annyi csatarászást, soha annyi kereplést, soha annyi fogadkozást, soha annyi csetepatét és vásári lármát, mint napjainkban. Nem is csodálkozom, hogy minden megreped, hogy soha egy kis édesség nem jut az ínyre. Egy kis csend, öt percnyi ihletett csend, és más ábrázata volna a világnak. Biztos sikerülne valami, akármi, legalább egy finom szavú tilinkó... valami.

AZ ÉGERFA

Az égerfa szép, magas fa. A városiak miatt el kell mondanom, hogy olyan ragadós levelei vannak, és van neki valami gyümölcse is. Olyan, mint a faeper, de nem lehet megenni. Mi gyerekek így hittük, hogy az a zöld gyümölcs az égerfának a makkja, és elültetik, aztán apró égerfák hajtanak ki belőle. Lehet azonban, hogy tévedtünk, de mi sose tudtuk meg, hogy mire való az égerfának a zöld makkja, mikor sem kávé nem lehet főzni belőle, mint a tölgyfa makkjából, sem tintát nem lehet főzni belőle, mint a gubacsból. Nem tudtuk meg soha, hogy mire való ez a makkja az égerfának.

Azt mondják, valamikor a faluban nagy becsülete volt az égerfának, tisztelték az égerfát, akár a többi rendes fákat. Ez régen lehetett, mikor az égerfa még nem keveredett bele azokba a dolgokba, amelyeket el fogok mesélni. Lehet, hogy így volt, mert más falukban, ahol nincs az a híre az égerfának, mint nálunk, ma is rendes, komoly fának tartják. Nálunk azonban egész másképp áll a dolog.

A közeli falvakban is tudják a mi égerfánk dolgát, azért a szomszéd falvakban is gyanakodva nézik az emberek az égerfát, de ők nem tudják biztosan, mi történt. Ők csak úgy fél füllel hallottak valamit, csak találgatják és gyanakodnak.

Hát csak beszéljük el hamar ezt a dolgot.

Mikor mi gyerekek még egészen kicsinyek voltunk, az égerfa csak úgy élt, mint a többi rendes fák. A házunkkal szemben, túl a palánkon, ott is volt egy égerfa, aztán künn a Túr mellett meg a láthatárban is tanyáztak ilyen égerfák. Nagyon szép magasra nőttek, olyanok voltak, mint a gyertyaszál.

Ha egy ilyen égerfa magasra felszökött, akkor lehetett használni a szekérbe vendégoldalnak, vagy levágták a boglyába rúdnak, mindenki szívesen vette hasznát. Öregebb égerfákat, melyek meghíztak, jó volt levágni és eltenni száradni. Évek múlva, ha jól kiszáradtak, elővették őket, és nagyszerű szekértalpat vagy küllőt eszkabált a bognár pirosas fájukból.

Még mi gyerekek is emlékszünk ezekre az időkre, nem volt az olyan régen. Abban az időben, mikor Gábor hozzánk jött kocsisnak, még senkinek nem volt panasza az égerfára.

Gábor előtt egy Kicsiny Gyorgyi nevű kocsisunk volt, mi gyerekek neveztük el Kicsinynek, mert egészen apró ember volt, de a Gyorgyi neve, az megvolt neki, mikor hozzánk szegődött. Arra tanította a lovakat ez a Kicsiny Gyorgyi, hogy ha ő elalszik a bakon, azért csak menjenek tovább, és csak húzzák haza a kocsit. Így jöttek egyszer be a lovak – Linka és Giza –, húzták be a kocsit, és megállottak a tornác alatt. De bizony Gyorgyit nem lehetett ez egyszer felköltetni, mert örökre elaludt a bakon.

Hát azután, hogy szegény Kicsiny Gyorgyit eltemették, odavette a házhoz édesapánk ezt a bizonyos Gábort. Mi őt is szerettük, mert szívesen játszott velünk, és amely játéokra még Kicsiny Gyorgyi nem tanított meg, azt Gábor pótolta. Bodzafából vízipuskát csinálni, azt már régen tudtuk, de bodzafából malmot csinálni, rendes kerekkel, és hogy csak bele kell fűjni a bodzafogóba, és már forog a szélmalom kereke, erre Gábor tanított meg.

Aztán meg igen megszerettük őt valamiért, de ez csak később derült ki. Téli délutánokon behúzódtunk az istállóba, mikor Gábor a szíjakat, gyeplőket meg más bőrből való dolgokat halzsírral kente. A halzsír szagát sem édesapánk, sem édesanyánk nem szerette, nem engedték, hogy a kocsisok a konyhában zsírozzák a gyeplőket, hámokat meg más szíjakat. Ezért Gábor az istállóban végezte a zsírozást, és kis szénakupacokat teregetett alánk, mi pedig leültünk a szénakupacokra, kicsit odább, hogy be ne zsírozódjon a ruhánk. Gábor pedig olyankor mindig elkezdett mesélni.

Mi azt hittük, hogy Gábor más vidékről való, messziről vetődött hozzánk, de ő erősködött, hogy ott született

a faluban, de azért nem lehetett látni soha, mert két égerfa volt a nevelőszüleje, és azok nem engedték a faluba az emberek közé, úgy kellett megszökni tőlük.

Ilyet még soha nem hallottunk, tátva maradt a szánk, és kérdeztük, hogy lehet az, hogy a két nevelőszüleje ilyen szigorú volt hozzá?

– Nem voltak azok éppen oly szigorúak – így mondta Gábor –, de tudjátok, két ilyen szegény öreget nem hagyhattam magára. Be voltak gyökeresedve a földbe, nem tudtak azok már járni egy tapodtat sem, mit tehettem? Volt ugyan egy kis égerfa-csemetéjük, de ez még nagyon zsenge volt, mikor én a családba kerültem – ezt mondta Gábor, és csak zsírozta szorgalmasan a halzsíros rongyokkal a hámokat, a kis csengők a hámokon édesen csilingeltek, mi gyerekek pedig egészen kipirosodtunk a kíváncsiságtól.

– Úgy látom, nem értitek. Persze, nektek gondos szülőtök van, ti nem tudjátok, milyen az, mikor az ember egyedül marad és boldog, hogy az égerfa-család befogadja. Megtúrt a két égerfa maga mellett, csak éppen mogoróért, dióért mentem el a közelükből, meg néha egy kicsit halászni. Szólottak hozzám, persze, csak égerfa-nyelven, amire hamarosan megtanítottak. Ott háltam a két öreg égerfával, és mikor a csemetéjük kibújt a földből, avval is barátkoztam.

– Iskolába nem jártatok nevelőszüleid?

– Nem, iskolába nem jártatok, de játszottak velem. Engedték, hogy felmászok a hátukra, lovagolhattam a hátukon, úgy, mint más gyereket is meglovagoltat néha hátán az édesszüleje. Susogtak a leveleikkel hozzám, persze, égerfa-nyelven, amit az emberek nem értenek. Nagyon szépen éltünk mi négyen ott az erdőszélen, a hegy alatt. A két öreg, aztán a kis csemete meg én.

– És mit adott neked égerfa-apád?

– Csak nevelőszülém volt, nem adott semmit se égerfa-apám, se égerfa-anyám. Csak nagyon szerettük egymást, és vigyáztunk egymásra, összetartottunk, ez volt az egész, emiatt nem bántott bennünket senki.

Akkor Irina, a szolgálólányunk, elkezdett igen erősen nevetni, mi nem is vettük észre, hogy ott van az istálló-

ban már régen, de nem mukkan, hogy ne vegyük észre. Irina hahotázott és azt mondta:

– Szép kis mesével traktáld az úrfiakat meg a kis-asszonykákat, majd elmondom az úrnak.

Gábor csak kente tovább a szíjakat és így felelt:

– Ezt ugyan mondhatod, ott van a kis égerfa most is a határban, meg is mutathatom.

Este édesapám elővette Gábort:

– Mit hazudozol a gyerekeknek? Legalább mondd meg, hogy mesét mondasz.

Gábor nem hagyta magát.

– Megmutathatom a két égerfa csemetéjét, most is ott van. A két öreg éppen tavaly pusztult el.

Egész télen beszéltünk róla, hogy ha majd megjönnek a tavaszi idők, elmegyünk megnézni a Gábor testvérét, a fiatal égerfát, vajon milyen lehet, hasonlít-e Gáborhoz, megismerik-e egymást.

Eljött a tavasz, és Gábor elvezetett bennünket a falu határába, ott pedig egy kis patak mellett mutatta nekünk a fiatal égerfát, mely azonban máris olyan magas volt, mint egy ház.

Gábor megismerte az égerfát, testvérét, megsimogatta, mi is úgy láttuk, hogy a testvér vidáman lobogtatta a leveleit.

Ezt a látogatást erősen beszélték a faluban, és édesapánk szigorúan rászólt Gáborra, hogy ne bolondítson bennünket. Vagy vallja be, hogy mesét mond. De Gábor megrázta a fejét:

– Ott laktam velük, mikor kitagadott a világ, nem tagadhatom meg nevelőszüleimet meg testvéreimet. Hát ezt már sokan hallották, és hamarosan megtudta mindenki a faluban, hogy Gábort két égerfa nevelte, és neki egy égerfa-testvére van. Így kezdődött nálunk az égerfák furcsa híre. Vasárnap lejöttek az udvarunkba messzi házakból is. Az istálló ajtajában állottak, amíg csak nem jött Gábor, és akkor megkérdezték:

– Hogy is van csak az a dolog a te égerfa-apáddal?

Néha egész csapat ember várta Gábort, kérdezték:

– Hol van az apád öröksége, mért nem gondolsz testvéredre, a rokonságot tartod-e az összes égerfákkal?

Egyszer aztán Gábor vasvillát kapott fel és nekiment az embereknek:

– Inkább tartom velök a rokonságot, mint veletek.

Apám behívta Gábort a nagyszobába, minket is behívott. Mi leültünk a díványra mind a hatan. Apám a karosszékekben ült. Gábor hajadonfővel állott.

– Most már az egész falu nevet rajtad, Gábor, mondd, hogy csak tréfáltál.

Gábor szomorúan nézett apánkra és miránk, gyerekekre, és azt mondta:

– Nem engedek abból, amit mondtam, semmit... ott nevelkedtem a két égerfa mellett, együtt volt jó dolgunk. Egyszer a csemete megmentette az életemet... a csemete-testvérem...

– Ez hogy volt?

– Ez úgy volt, hogy arrafelé hajtottak a vadászok erős télen két farkast... arra riasztották a két farkast az üldözők. Az én kis kunyhóm ott a földbe ásva nem védett volna meg, akkor a csemete-testvérem az ágaival elkezdett zörögni, mintha integetett volna... hívott. Felkapaszkodtam és ott ültem, amíg el nem mentek a farkasok... A két égerfa nevelt, a csemete, az a testvérem.

Apa csóválta a fejét, erősen a szemébe nézett Gábornak, de Gábor kiment a szobából, és estefelé elment tőlünk.

Favágók és szénégetők mondták két nap múlva, hogy ott lakik a testvérénél, az égerfánál, kis kalyibája van földbe ásva, és mogyorón meg dión él, meg halászik. Ezt mondták az emberek, de már nem nevettek úgy, mint régen, hanem restelkedtek egy kicsit, mert édesapánk azt mondta nekik:

– Látjátok, köztetek nem tudott nyugodtan élni. Úgy látszik, mégis neki volt igaza.

Nem lehetett soha megtudni az igazat, hogy miképpen volt Gábor dolga az égerfákkal. Csak az biztos, hogy az emberek ettől kezdve nálunk sandán nézték az égerfákat. Csóválták a fejüket, hümmögtek, ha égerfa akadt az útjukba. Restelkedtek az égerfák előtt.

Édesapa ezzel jött egyszer haza a mezőről:

– Tudod, Éva – ezt mondta anyánknak –, egy rúd kellett volna az egyik boglyába, mondom a legénynek,

vágd ki ott azt az égerfát, dehogy vágom, azt mondja, lehet, hogy a Gábor testvére vagy valamilyen rokona, nem nyúlok hozzá.

Azóta sok esztendő telt el, és az égerfa dolga még mindig nincs rendben a falunkban. Az emberek keresztet vetnek az égerfa előtt vagy elkerülik. Az égerfa dolga egyáltalán nincs rendben nálunk. Vannak, akik ránéznek az égerfára és nevetnek, vannak, akik óvatosan körüljárják és megnézik tetőtől talpig.

Gábor most a testvérénél lakik, és mindketten öregszenek.

ANYÁM KERTJE

Édesanyám és édesapám között éveken át tartó ádáz harc dúlt a kert miatt. Több kertünk volt, általában csupa kert volt ott a hegyek között az egész falu, az egész háttár. Nekünk például volt virágoskertünk, aztán volt szilvákertünk, volt a nagy-kertünk, ahol lucerna termett, a Nyikorics-kert is a mienk volt, de a vita a konyhakert miatt folyt. A többi kertnek volt más neve is, de a konyhakertet, azt csak kertnek hívtuk. A virágoskert, az a lányoké volt, édesanyám éppen az őszirózsák miatt avatkozott a virágoskert dolgába, édesapám csak ahhoz ragaszkodott, hogy rezedá is legyen benne, továbbá eltiltotta a pulykavirágot meg még valami más virágot, de ennek a nevét már elfelejttem. Tavasszal legfeljebb a szappanvirág miatt volt vita, mert a szakácsné a szappanvirágot a virágoskertbe csempészte, viszont édesanyám nem tűrte a virágoskertben a szappanvirágot, azt mondta, ez a kertbe, a konyhakertbe való.

Majd máskor mondom el közelebbről, mi minden volt ebben a kertben, a konyhakertben, most csak annyit említek, hogy voltak benne körtefák, almafák, birsalmafák, köszmétebokrok, ribizlibokrok, labdarózsafák, pünkösdi rózsafák, és, persze, szép nagy ágyak petrezselyemmel, murokkal, retekkel és egyéb konyha-zöldségekkel.

Amióta csak az eszemet tudom, mindig kísérletezett édesanyám káposztával is, de nem emlékszem rá, hogy saját káposztánk lett volna.

– Ez nem a Nyírség – mondta édesapám tavasszal édesanyámnak, de szegény anyánk azért mindig megpróbálkozott a palántákkal.

Soha nem termett egy rendes fő káposzta kertünkben, ősszel azt mondta apa büszkén:

– Na látod? – és beküldte a szekereset a városba, hogy hozzon a piacról egy szekér káposztát. Anyánk hiába becézte a földet, hiába öntöztette a palántákat, nem ért semmit, olyan szőlőfürtök voltak nálunk, mint egy hátikas, de olyan kis feje volt a káposztának, mint egy dió.

Pontosan ilyenkor újultak ki a viták, húsvét előtt: burgonya nem való a kertbe. Ott vannak a földek, nem kell a konyhakertben elvenni a helyet a burgonyának. Itt mindég édesanyámnak lett igaza, mert a konyhakertben nagyszerű burgonya termett, akár édesanyám szülőfalujában, a Nyírségben; amit a többi földről hoztak, az csak olyan hegyi burgonya volt. Anyám szeretett néhány szál kukoricát is a kertben, ezt apám kifogásolta, ugyanis kukoricánk, az volt más helyeken is. Ehelyett szívesen vette, ha néhány szál napraforgó volt a kertben, Így aztán volt kukorica is, napraforgó is.

De a harc, amit említettem, nem ezek miatt volt, ezek miatt csak vitáztak csöndesen, félhangon.

A harc a vadgesztenyefa miatt tört ki.

Mesélték nekünk az öregebb cselédek, hogy a harc 1892-ben tört ki, októberben. Édesapám szokás szerint bement szerdán vásárra a városba, és hozott a zsebében egy vadgesztenyét. Mikor leszállott a kis fekete kocsiról, és kiemelték utána a csomagokat, és levetette a köpenyét, meg letette a keménykalapját, és elvette Kati a kezéből az esernyőt, és az ebédlöben az asztalhoz ült, mindég kipakolta a zsebéből, amit hozott lányoknak, fiúknak, apróságokat. Hát 1892 októberében, mikor így kipakolt, kivett a zsebéből egy vadgesztenyét is: – Ezt a református templom előtt vettem fel a földről, eltettem neked, Éva, majd elültetjük a kertben, aztán ha szépen megnöl, mindég látod a szép nyírségi emléket, a vadgesztenyét.

– Vadgesztenyefát? – mondta édesanyánk ámulva –, én a Nyírségben nem is láttam vadgesztenyefát.

Így beszéltek nekünk tavaszidőn a béresek, bakterek, fejőasszonyok a háború kezdetét.

A későbbi nagy ellenségeskedésnél, ami a vadgesztenyefa körül folyt, már mi is jelen voltunk, de hogy miként vadult el a dolog, azt másoktól tudtuk meg.

Még azon az őszön is sokat vitáztak, édesanyám nem akarta elültetni, nem akart hozzányúlni, azt mondta:

– Ez nem fog kikelni soha, nincs is helye a kertben, ha felnől, elveszi a napot a többitől, ez csak olyan szegény vidékre való, ahol nincs más lomb.

Tavasszal már azt hitte mindenki, hogy elfelejtődött az egész vadgesztenye-dolog, de édesapánk húsvét előtt éppen ilyen tájon megkérdezte:

– Éva fiam, mi van a vadgesztenyével? Édesanyánk először azt mondta:

– Nekem hoztad ajándékba, elég szegény ajándék, de hát legyen, hanem ha egyszer nekem adtad, akkor mégis az enyém.

Édesapánk – úgy emlékezett rá az öreg juhászunk – egy kicsit restellte a dolgot, de aztán azt válaszolta:

– Jövő héten bemegyek a városba, hozok neked egy finom szövökpenyt, hanem akkor vissza kell adnod a régi ajándékot, mert helyette adom.

Sajnos, édesanyám nagyon gondos volt, megvolt a vadgesztenye, átadta apámnak, aki aztán elültette a köszmétebokrok mellé, egy karót szúrt le melléje, hogy tudják, mi az a furcsa levél, ami kidugja a fejét, nehogy kigyomlálják.

Megjött a szövökpeny, szép darab volt, de aztán pár hét múlva kidugta fejét a földből a vadgesztenyepalánta. Édesanyám mindig reménykedett eleinte, hogy lecsípi valami betévedt kacsa vagy liba, vagy esetleg egy kakas vagy egy tyúk, de ez nem történt meg.

A vadgesztenyefa mind nagyobb lett, és hiába volt minden, édesapánk ragaszkodott a vadgesztenyefához.

Egészséges, vidám kölyök lett ebből a vadgesztenyefából, mi gyerekek egyáltalán nem törődtünk vele, legfeljebb egy kicsit sandán néztünk rá, mert valamit halottunk fél füllel, hogy szüleink között szóváltás van a gesztenyefa miatt. Később, mikor már felcseperedtünk, már inkább megértettük, miről van szó.

– Éva, te mindig előre aggodalmaskodsz. Még csak gyenge hajtás, és mindég lenyesem, hol van ennek még árnyéka, hogy ártson a veteménynek meg a többi fának? Szép, árnyékos fa lesz, szép gyertyavirágok lesznek rajta...

– Mindig korán érkezik a veszedelem, sosincs elég korán védekezni. Kipusztul mellőle minden, ha megnől. Mire nekünk még árnyék ebben a lombos faluban, és mire másfajta virág, mint a szép, illatos kerti virágok?

De mégis édesanyámnak lett igaza; igen elterebélyesedett a fa, mikorára mi is megnőttünk. Akkor már ezt hallottuk:

– Elszívja az életerőt a gyenge kerti veteményektől, fáktól, beárnyékolja a szomszédságát, minden silány melléte.

– Szép, egészséges, derék fa, igaz, hogy semmi haszna nincs, de a szem gyönyörködik benne, örvend az ember szíve, ha ilyen egészséget lát.

– Igaz, egypár napig tart az öröm a virágjaival. Csak lomb az egész, az ilyennek az erdőben a helye, vagy ahol nagy pusztaság van.

– De ez a pár nap, amikor virágzik, akkor csupa gyönyörűség ránézni.

– Az a kis gyönyörűség, azért pusztuljon el az élet melléte. Ez egy céda perszóna, ez a fa.

Ezt mondta édesanyánk, és sírva fakadt. Ekkor már nagyocskák voltunk, megértettük a többit is, amit akkor sóhajtgatott, mikor édesapánk vigasztalta és csitította.

– Megmondom neked, Józsi, mindig is azért utáltam, mert ez egy céda személy. Jön azzal a nagy, elegáns, csinos természetével, és egyszerűen elcsábítja a napot, el-eszi az életet a többi rendes fa elől, a tisztességes burgonya elől, nem hagyja élni a többit. Egypár napig illatos, egypár napig divatos, azért aztán túrni kell, hogy megbomoljon miatta minden. Nincs gyümölcse, nincs semmi haszna, a fája csak tűzre való, mert egyszer kis ideig olyan kellemetes, azért szenved a többi élet. Téged is csak a nagy könnyelműségével csábított el, azzal, hogy egyszer egy évben olyan nagy pompában van.

– Tudod, Éva – mondta édesapánk elgondolkozva –, minden ok nélkül nem lehet kirúgni, ültess mellé diófát, aztán ha az egy kicsit nagyocska lesz, majd csinálunk valamit.

Édesanyánk különben is nagyon szerette a diófát, még azon tavaszon ültetett oda egy nagyocska hajtást, és aztán évekig várta, hogy fejlődjön.

Egy tavaszon közömbösen bement édesapánkhoz, azt mondta:

– Szépen fejlődne a diófa, de nem tud a gesztenyefa miatt.

Apánk kiment a konyhakertbe, valami karbolos vízzel leöntötte a vadgesztenyefa tövét, és már ezen a nyáron nem hajtott ki a gesztenyefa, mert elszáradt az egész. Kivágták, és azután tűzrevalónak használták. De csak gerjesztőnek, mert nagyon hamar ellobogott a fája.

TÖLGY

Anyánk, amíg csak élt szegény, mindig siratta Jóskát. Ha rosszkodtunk, azt mondta nekünk, soha jobb gyerek nem élt a földön Jóskánál, a hat gyerek közül egyik sem hasonlít Jóskához. Aztán azt is mindig emlegette, hogy milyen szép gyerek volt Jóska, meg hogy legokosabb volt a világon. Ilyenkor elszomorodtunk, magunkba szállottunk, fogadalmat tettünk, hogy meg fogunk javulni, hogy figyelni fogunk a kisasszonyra, hogy tanulni fogunk az iskolában. Jóska lett volna a mi bátyánk, ha életben marad, de meghalt szegényke hathetes korában. Első gyerek volt a háznál, és első fiúgyerek, utána jöttek a lányok mind a négyen. Mi ketten, fiúk, csak a lányok után érkeztünk. A lányok mesélték, hogy amíg csak ők voltak, anyánk gyakrabban emlegette Jóskát, és sokat sírt. A szakácsné meg a juhász azt mesélték, hogy amíg mi ketten, fiúk, nem jöttünk, addig apánk nagyon mérges természetű volt, csak akkor nyugodott meg, mikor végre mi is a világra jöttünk.

Ettől kezdve anyánk már nem sírt, de azért mindig emlegette Jóskát. Apánk most már nem harapdálta a száját, nem pirosodott el a homloka, hogy a lányoknak egyszerre négy pár lánycipő kell, hanem azt mondta büszkén: A fiúknak is kell hál' istennek két pár harmonikás lakkcsizma.

Jóska ott pihent az udvarunkon. Először volt a konyhakert, azután jött a lucernás. A lucernás után jött egy sor szénakazal, és a szénakazlak után, a patak felé lejtő dombon, ott volt a kis Jóska sírja. A kis Jóska fejfája egy tölgy volt. Erről a tölgyfáról akarok beszélni.

Amíg csak egészen kicsinyek voltunk, nem mondták nekünk sem a nagyobbacska gyermekek, sem a szakácsné, sem a juhász, senki. Játszogatunk a sír körül, a tölgyfa körül, de biztosat nem tudtunk.

Mikor aztán egy kicsit megnőttünk és elkezdtek a tanulást, akkor a nagyobbacska kivettek bennünket és megmondták, hogy itt van a tölgyfa alatt eltemetve a kis Jóska, és vár bennünket, de most még nem mehetünk hozzá, csak majd ha megnövünk. Ha elvégeztük minden dolgunkat a földön, akkor fogunk itt vele találkozni.

Nekem is így mondták el a nővérek. Ez olyan ünnepestélyes volt, olyan, mint egy szép, szomorú mese mindég az első iskolánapon. Így ígértük ezt meg az öcsémnek, négy nővérem és én, de nem tarthatjuk be szavunkat, mert öcsém Olaszországban maradt, és más temetőben pihen.

Ekkor azonban még nem tudtunk mindent, mert azt csak akkor mondták meg, amikor még nagyobbra nőtünk. Nekem az egésztest akkor mondták meg nővéreim, mikor az első osztályba iratkoztam. Szeptember elsején, mikor már a kocsiba volt fogva, és a tornác előtt állott, azt mondta édesapám:

– Vigyétek le, lányok, öcséteket a kis Jóskához, elmondhatjátok neki a tölgyfát.

A lányok kézen fogtak és elvezettek a lucernáson át a kertbe, egyenesen a kis Jóskához. Itt megállottunk és közrefogtuk bátyánkat, de úgy, hogy a tölgyfa is benne volt a körben. A tölgyfa már akkor szép, magas, sudár fa volt, jól elhagyott bennünket a növésben. Már nagy lombja volt, és az ágain kedves makkok ültek, de gubacs, amiből a tintát csináltuk, még nem termett rajta. (Ámbár lehet, hogy termett rajta gubacs is, de mi még addig nem vettük észre, hogy gubacs is terem rajta.)

Szóval, így körbeállottuk a fát meg a sírt, és akkor Ilonka nővérem elkezdte:

– Ez a fa itt a kis Jóska sírján a kis Jóska. Apa ültette a sírra, és a fa a kis Jóska okossága és lelke. A tölgyfa ága: a kis Jóska, meg a levele, meg a makkok rajta, az a kis Jóska reggelije. Anya meg apa úgy akarják, hogy ők a kis Jóska karjában pihenjenek... a kis Jóska karjában. Ha meghal anya vagy apa...

Itt nem lehetett tovább folytatni, mert mindnyájan kezdtünk sírni. Ilonka is sírt, de aztán abba hagytuk egy kicsit a sírást, és Ilonka nővérem tovább mondta:

– ...majd akkor le kell vágni a tölgyfát, és deszkát kell belőle csináltatni... ebből lesz a koporsója anyának meg apának, majd ha meg fognak halni szegények, akkor övük lesz a deszka, és ők is a kis Jóska karjában fognak pihenni. Ámen.

Így mondta Ilonka nővérem kis vékony, lányos hangján, és mi mind megint elkezdtünk zokogni, a nagyobb lányok is, átöleltük a kis Jóskát, a tölgyfát és simogattuk. Ettől kezdve egészen másként néztem a fát, de ettől kezdve tudtam, hogy másként nézi mindenki a tölgyfát, érezni lehetett, hogy ezt nem úgy nézik, mint más erdei tölgyfát. Az egész udvaron, a faluban is mindenki tudta, milyen sors vár a tölgyfára.

Múltak az évek, a tölgyfa még sudárabb, még terebélyesebb lett. Olyan roppant erős lett a tölgyfa, hogy nem volt párja az egész határban, de azért az emberek csak annyit mondtak, mikor meglátták:

– Ez, szegény, csak törekszik a magasba, csak gyarapszik, nem tudja a sorsát...

Büszke, nagy, hatalmas tölgy volt, méregzöldek voltak a levelei nyáron, télen szigorúan meredtek meztelen ágai az égnek. Ha vendégek jöttek a városból, első szavuk az volt:

– De gyönyörű, vidám, szép tölgy ez amottan, igazán nagyon gyönyörű, csupa élet.

Mi gyerekek csak összenéztünk, nem mondtunk semmit, csak nehéz lett a szívünk.

Tanultuk az iskolában, hogy a tölgyfa az erdő büszkesége, és századokig él, a gyerekek mind jegyezték, csak én nem jegyeztem, nekem kihullott a könny a szememből a papirosra.

Még Halmiban is tudták a tölgyfa dolgát, egyszer beteg volt édesanyám, kijött Liptay Béla orvos, azzal köszöntött be:

– Már az országútról figyeltem a házuk táját, egyszer csak megláttam a tölgyfát... na gondoltam: hál' istennek még idejében jöttem.

Aztán megvizsgálta anyámat, és csak annyit mondott:

– Levelezni fog az a tölgyfa még tíz esztendő múlva is, nincs semmi baj.

Úgy mentem a háborúba, hogy előbb elbúcsúztam a tölgyfától. Kimentem a kert végébe, és túl a szénakazlakon, a patak felé lejtő domb élén, megállottam a tölgyfa alatt. Felnéztem a dús, zöld lombjára, egy pillantást vettem hatalmas törzsére, aztán megmondtam neki hebegve, ijedten, suttogva:

– Halálra vagy ítélve...

A fa nem mozdult, csak tovább szikráztak a reményesség zöld színében az élet zamatával terhes levelei. Keményen, ridegen rászóltam:

– Halálra vagy ítélve!...

Itta tovább boldogan a napsugarat, meg sem rezgett, egy levele sem mozdult, százezer levele közül egyetlen egy sem moccant, nem változott el a színe egyetlen levélnek sem a százezer közül.

Ez csakugyan a kis Jóska, gondoltam, és most az jár az eszében, hogy ha meghal anya meg apa, ő fogja ringatni őket karjaiban.

Így én is egészen erősen, egészséges lélekkel búcsúztam otthonról, és elmentem a háborúba meg más mesze tájakra.

Csak sokára jöttem vissza. Ahogy jöttünk a kis kocsi-val, sok esztendő után, a határban azt mondtam a kocsisnak:

– Állj meg!

Felállottam a bőrülésre, és kutattam szememmel a fát, nem láttam sehol. A piros tetejű házunkat láttam, a magazint is, de a tölgyfát nem láttam. Pedig már tavasz volt, és a zöld lombkoronának messzi el kellett volna látszani.

– Mehetünk – mondtam a kocsisnak, és visszaültem, sokáig sírtam, aztán azt kérdeztem:

– Tizenhatban, ősszel vágták ki a fát?

– Tizenhatban, ősszel – mondta bánatosan a kocsis.

Lassította a lovakat, aztán hátrafordult, és még azt mondta:

– Majd én megmutatom a többi deszkát. A magazin padlásán van a maradék deszka, annyi, amennyi éppen kell...

Apám otthon az ablakhoz vitt, azt mondta:

– Máskor innen olyan vidám volt a kilátás... A szép nagy tölgyfát látta az ember...

Megöleltem apámat, és együtt szomorkodtunk. Nagy sokára aztán én szólaltam meg:

– Tudom, még azt szeretné mondani apám, hogy a többi deszka a magazin padlásán van...

– Ezt... ezt – felelte fojtottan apám, és akkor felkeltünk, kimentünk a tornácra és sokáig hallgattunk.

...Szeles, havas decemberi éjszaka volt, a községi bíró csuromvizes szűrben és csupa sár boeskorosan jött hozzám a városba. Levette a süvegét hosszú hajáról, és azt mondta, jó szerencsét, csak rekedten és kínosan így szólott köszönés helyett:

– Ma délután lehoztuk a deszkákat a magazin padlásáról...

SZELÍDGESZTENYEFA

A vadgesztenyefa sorsát már leírtam, de volt a faluban egy szelídgesztenyefa is, ennek most mondom el a dolgát.

Csupán egyetlen szelídgesztenyefa volt az egész faluban. Ez pedig a Csomnyesz-k-hegyen. Szép napos volt ez a Csomnyesz-k-hegy, odafordította domború hasát a Túr felé meg a nap felé, kora reggel már odasütött rája a nap, és csak késő estelen vonult el tetejéről, mikor lenn a völgyben már jóformán sötét volt. Itt aztán, persze, zamatosabb volt a körte, dagadtabb volt a szilva, a duránci barack is telibb volt ezen a hegyen, mint más dombokon. Azt mondták a falubeliek, hogy valamikor ez a Csomnyesz-k-hegy volt a falunkban fő hegy. És főképpen a Csomnye családnak volt itt a legfőbb része. Egy ily régi Csomnye hozott egyszer – de már az régen volt – egy szelídgesztenyefa-csemetét. Odaültette a szőlője aljába, és szépen körülkerítette, aztán évekig csak beszélgettek róla, hogy vajon terem-e gyümölcsöt a fa, ha megnől. Mondom, hogy a falunkban nincs ezen az egyen kívül egyetlen szelídgesztenyefa sem, nem is volt soha. Talán tíz esztendő is eltelt, hogy az első gesztenyék megteremtek a fán. Ezt csak úgy taláломra mondom, nem tudta senki nekem pontosan megmondani, hányadik évre termett az első pár szem gesztenye a szelídgesztenyefán. Az biztos, hogy ezek a gesztenyés Csomnyéék nagyon óvták a fát, nagyon ápolták, nagyon vigyáztak rá. Egyik szemük mindig rajta volt a szelídgesztenyefán.

Arra a csudára, hogy gesztenye termett a szelídgesztenyefán, összeszaladt az egész falu. Még azt is tudták, hány szem lesz rajta az őszön. Már a zöld burkán látni lehetett: nem vadgesztenyét fog teremni, de azt a pilla-

natot várta mindenki, mikor leütik az első pár szemet, és megtudja mindenki az ízét.

Nem azért, mintha a mi falunkban valaki olyan gyümölcséhes volna, hiszen van nekünk diónk, mogyorónk, korai, késői szilvánk, szőlőnk, mindenünk, csak éppen gesztenyénk nincsen semmilyen fajta. (Meg cseresznyénk sincsen, csak amolyan apró, hegyi, meg aztán éppen csak meggyünk nincsen, de egyéb minden van. Ha csak a dinyaét is nem számítjuk gyümölcsnek, mert az sincsen.)

Szüretkor még mindég nem érett be a gesztenye, csak már úgy dérhullás idején mondták, hogy megvolt a próba. Csomnyéék leszedték a gesztenyét, néhány szemet elosztottak, néhány szemet megfőztek, néhány szemet pedig megsütöttek. De mind jó volt, bizonyították azok is, akik ajándékba kaptak. Már ezen a télen úgy nézték Csomnyéékat, hogy nekik valami különös kincsük van, ami nincs akárkinek a faluban. Gesztenyés Csomnyééknak kezdték hívni őket, és egy hársfaládikóban tartotta az öreg Csomnye a pár szem szelídgesztényét, ami saját földjén, saját határukban termett.

Mindenki büszkélkedett egy kicsit a szelídgesztényefával, más falubeliek előtt módját ejtették, hogy megemlítsük:

– Hogy terem nálatok a szelídgeszténye? Nálunk elég szépen... ezidén is rendes termés volt. Turci vagy komorzáni ember csak úgy sápadozott, ha az ilyet hallotta:

– Mi a fene? Szelídgeszténye terem nálatok?

Egyébbel nemigen hencegtünk, de a szelídgeszténye, az más, az nincs a környéken egy szál sem. Úgy nézték a Csomnyéékat, hogy valami külön vagyonuk van, aztán a vagyonhoz jeles címet is kaptak: ők voltak a gesztenyés Csomnyéék.

Következő esztendőben, persze, a szelídgesztényefa megint kivirágzott, kezdtek rajta dagadozni a kis szelídgesztényék. A gesztenyés Csomnye családból attól kezdve egész nyáron és egész őszön ott aludt valaki a fa alatt éjszakának idején. Csakhogy irigy természetű az ember, meg kíváncsi is, el-ellopogattak egy-egy szemet a fáról.

Csomnyééknél nagy veszekedések voltak, az öreg Csomnye mérgeskedett a családjával:

– Nem lehet rátok bízni semmit, már a gesztenyét, is el lehet lopni a fejetek fölül.

Nagyobb baj akkor lett, amikor a Lukuc fiút egész kosár gesztenye lopásán érték a Csomnye fiúk, ettől kezdve elmérgesedett a dolog. A Lukuc család fenekedett a Csomnye családra, a két család barátai ki ehhez, ki ahhoz tartott, a barátság szerint.

Az őszi gesztenye szürete nagyobb volt, mint az első évben, de a bokrokból kövek repültek a szüretelőkre. Becsületből mégis le kellett szedni az egész gesztenyetermést. Beszakadt fejjel mentek haza a szüretelők a pár mérce gesztenyével – alig volt három köpéce –, de nem lehetett otthagyni a fán, mert akkor világ csúfjává lett volna a Csomnye család: még a gesztenyetermését sem merte leszüretelni.

A következő tavasz mindjárt nagy verekedéssel kezdődött. Kimentek az emberek forgatni a hegyet, de a két tábor hamarosan megoszolt, és a tavalyi haragokat kellett először elintézni. Egész nyáron át folyt a villongás. Már a faluban is folyt a vita, nemcsak fenn a hegyen. Igazán ősszel kezdődött. Lukucék megfogadták, hogy nem lesz gesztenyeszüret többé a faluban. Csomnyéék vállalták a harcot. Éjjel és nappal mindég ott táboroztak az ellenséges családok és a barátaik meg ellenségeik – ki-ki szíve és rokonsága szerint – a szelídgesztényefa vidékén.

Volt akkoriban egy nagyon okos bírónk a faluban. Ignát Szimjuonnak hívták – hozzá fordult a falu, hogy szüntesse be a háborúskodást. Inkább vágassa ki a gesztenyefát. Össze is hívta a bíró a falut, és azt mondta, hogy a rend és a nyugalom miatt ki kellene vágnia a Csomnye családnak, jószántából, a szelídgesztényefát, úgyse hoz olyan nagy hasznot. Az öreg Csomnye, a gesztenyés Csomnye, akkor felállott a barátok és a pártolók között és azt mondta:

– A fát nem lehet kivágni, mert ez a fa vendég a mi vidékünkön. A vendéget nem ölhetjük meg azért, mert a családban veszekedés van. Ez a fa: vendégünk, a falu vendége, nem lehet megölni. Idegen itt, neki semmi köze a mi dolgainkhoz.

Ezt belátta mindenki, és így tovább is ottmaradt a fa a Csomnyeszék-hegyen. Hanem a másik évben az egyik

gazda már nem ment forgatni. Meg is mondta templom előtt előre:

– A Csomnyeszke-hegyre nem megyek többet, semmi szükségem rá, hogy beüssék a fejemet. Hadd vesszen ott, amim van, majd megyek más hegyre! Én az idén a Kerek-hegyre megyek, ott kezdek dolgozni, aztán jövőre már ott is rendben leszek.

Csakugyan ez az ember, egy bizonyos Hilimon Gábor, nem is ment ki a Csomnyeszke-hegyre, elment a Kerek-hegyre, és ott dolgozott az irtókapával. Igaza is volt, mert ezen a nyáron még vadabb lett a harc a szelídgesztenyefa körül. Nyár derekán már egész csomó bevett fejet borogattak az asszonyok.

A szelídgesztenyefa mindebből nem érthetett semmit, ő csak megtette a kötelességét ebben az évben is. Most már vékaszámra mutatkozott a termés, de minél jobban igyekezett a szelídgesztenyefa, hogy szaporítsa az áldást, csak nagyobb lett a harag, és csak nagyobb lett az irigység.

Ebben az évben már alig volt szüret, már edény helyett is karót vittek az emberek. Nem is törődtek a szelídgesztenyével, hanem ahogy kiértek, egymásnak estek. A következő tavaszon egészen elnéptelenedett a szegény szelídgesztenyefa körül a vidék. Még a Csomnye család is más helyeken kezdett dolgozni, csak néha ment ki egyik-másik közülük, hogy lássa, nem esett-e baja, mert vendég volt náluk, méghozzá rokonok, ismerősök és hozzája hasonlók nélkül. Senki sem nyúlt hozzá, de kerülte mindenki még a táját is.

A Csomnyeszke-hegy egészen elárvult, felverte a dudva, a Kerek-hegy lett nagy, hatalmas és barátságos. A szelídgesztenyefa ott áll a Csomnyeszke-hegyen, és amíg ott marad, addig csak pásztorok tévednek arra a vidékre. A szelídgesztenyefa most már öregszik, ott fog most már meghalni nálunk, idegenben. Ha elszárad, vagy ha leteríti a vihar, akkor megint élet lehet a Csomnyeszke-hegyen. Sokan már alig várják szegény szelídgesztenyefa halálát, aki pedig soha nem vétett semmit senkinek, és méghozzá vendég is nálunk.

KEGYDÍJAS DIÓFA

Egy éjszaka rablósiványok jártak az udvarunkon. Hajnaltájban történt a rablósiványság, nagy kiabálást hallottunk a magazin felől. Apánk a kétsövű puskával szaladt ki, a kisasszony elfelejtett ránk vigyázni, mert ő is sietett rablósiványokat nézni. Így mi gyerekek is ki-siethettünk hosszú ingeinkben. A magazin alatt volt a pincénk, a pince előtt ott állott Strángu Stefán a Bábié, és vérzett a jobb keze, és kiáltozott, de rablósiványokat nem láttunk, csak hallottuk, hogy zörög szekerük az országúton.

– Hamar hozzatok spirituszt, ne bámuljatok – mondta apánk Kati néninek, és amíg Kati néni a spirituszt hozta, addig Strángu Stefán a Bábié nagy izgatottan elmondta, hogy rablósiványok törtek a pincére, és lopóval húzták a bort meg a szilvóriumot a hordókból, meg csapon is eresztették. Ott állott a szekerük az utcán, oda hordták edényekkel, és saját hordójukat töltögették a borral meg a szilvóriummal. Terebesiek voltak, és négyen vagy öten lehettek. Strángu Stefán a Bábié, aki első szomszédunk volt a Bojtos utca felől, úgy mondta tovább, hogy meghallotta a zajt, felébredt a szekérezésre, a fejszével odalopózott a pinceajtóhoz, és mikor meglátta, hogy csakugyan rablósiványok törtek a pincére, kiáltozni kezdett. Erre a rablósiványok kirohantak és nekitámadtak. A fejszével vagdalkozott, azok bicskával támadtak rá, úgy vágták meg a keze fejét a jobb kezén.

Most ömlött a vér Strángu Stefán a Bábié kezéből, és alig lógott a keze feje a jobb kezén, és az ujjai is össze voltak vagdosva. Megérkezett a spiritusz. Apám a spiri-

tusszal lemosta a véres kezét. Mondta a kocsisnak, hogy fogjon be, beviszik az orvoshoz Stefánt, csak éppen beköztözik még vattával meg jodoformmal véres kezét.

Amíg a kocsis a bricskát készítette, meg a lovakat itatta, meg a szerszámot előhozta, meg a lovakat befogta, apám még beszélgetett Stefánnal.

– Sohase lesz ember a jobb kezedből, Stefán – mondta apánk.

– Azt hiszem én is – válaszolta Strángu Stefán a Babié.

– Nem lett volna elég, ha bezörgetsz az ablakomon, aztán majd kijöttem volna én a puskával?

– Elég lett volna. De amikor látja az ember, hogy csak jönnek éjszakának idején, méghozzá szekérrel, és látja az ember, hogy cipelik a drága bort meg a finom szilvóriumot, hát elfogja az érzés és nem gondolkodik.

Már bánom, hogy nem vágtam fejbe valamelyiket a bal-támmal.

– Pedig nem vitték volna el az egész pincét, legfeljebb vagy két hordót töltöttek volna meg.

– Most már túl vagyunk rajta, de oda a kezem.

– Majd ahogy lehet, segíték rajtad. Mert te most koldussá lettél.

– Csak amíg megnöl a fiam, mert aztán majd segít ő rajtam.

A városban nem tudtak segíteni Stefánon, egy kicsit bevarrták a kezét, de az ujjait levágták, nem ért semmit a jobb keze. Koldus lett, ahogy mifelénk mondják. Apánk behívta Stefánt a belső szobába, és ott megbeszélték, hogy Stefán komenciót kap, neki is mérni fognak málét, sót kap, szalonnát kap, meg tavasszal segítséget a szántás-hoz, embert a kapáláshoz, mindaddig, amíg a fia visszajön a katonaságtól. Stefán mindig ott volt körülöttünk az udvarban, amit lehetett, segített. Vizet hozott, és kísérte apámat a hegyre, ha kiment a szőlőbe. De azért a faluban azt mondták, hogy amíg a fia megnöl, mégiscsak ő a kegydíjas Stefán...

Hát ez volt az egyik kegydíjas a falunkban, a másik egy diófa volt.

Ez a diófa a hegy alatt, a Pondorászkában nőtt, egy kis patak mellett. Én még kisfiú voltam akkor, de azért

nagyon szerettem bicskával faricskálni. Olyan kis zöld bicska volt, fanyelű, egy szív volt a pengéjén. Tavaszi szántásnál vagy valami mezsgye-dolognál, már nem tudom, elmentem apánkkal a Pondorászkába, éppen ott ültünk le a patak partján, a diófa alatt. Apánk elment a napszámosokhoz, én meg nem tudom, hogy jutott eszembe ilyen istentelenség, egyszerre csak nekimentem a bicskával a diófának, és egy nagy szíjravalót hasítottam le a törzséből. Fiatal volt a diófa, könnyen jött le a szíjra-
való.

Meglátja Irina a zsenge diófát a nagy fehér sebbel, elkezd sikoltozni, és keresztet vet, és siet apához, egészen piros, ahogy elmondja, hogy mit csináltam. Jön vissza apa, nagyon borús az arca, nézi a diófát, néz engem, szerettem volna a föld alá süllyedni.

Az emberek is abba hagyják a munkát, mind odagyűlnek, én úgy állok ott, mint a bűnös, és a diófa úgy áll ott, mint az áldozat. Most már tudtam, hogy nagy bűnt követtem el, és elkezdtem sírni. Senki nem vigasztalt, az emberek szigorúan néztek rám, láttam, hogy nincs megbocsátás. Apám nem törődött velem, csak a diófát nézte elgondolkozva és azt mondta:

– Majd megpróbálom, talán lehet segíteni rajta.

– Nem lehet ezen többé – mondták az öregebb emberek –, ebből a diófából nem lesz többé ember.

Apám hazament, de engem ott hagyott, azt mondta Irinának, vigyázzon rám, nehogy kiirtsam az egész hegyet. Aztán jó sokára visszajött, két béresünk edényeket meg más dolgokat cipelt utána. Az edényekben valami kulimász volt, nem tudom, micsoda, meg valami viaszkos szalagokat is hoztak. Bekenték a fán a sebhelyet, apám személyesen dolgozott. A viaszkos vászonból kötést tettek a sebre, egészen bepólyálták a fát, úgy be volt kötözve, mint Strángu Stefán a Bábíé keze, mikor a rablózsványokkal szembeszállott.

Apa nem beszélt előttem soha a dologról, de minden héten kivitt a fához, később már én is segítettem a kötözésnél. Nagyon lassan gyógyult a seb, sokszor már azt hittük, hogy elpusztul a fa. A levelei sárgultak, lehullottak, de mindig mosogattuk, hogy hadd aludja ki magát, nem tudtuk, felébred-e tavasszal.

Alig vártuk az első tavaszi napot, mentünk ki apámmal a diófához. Apám a körmével próbálta a héját; van-e benne élet? Élet volt benne, de nagyon nehezen lábadozott. Nyáron volt rajta egypár szebb levél. Szóval, életben maradt.

Másik évben megint kapott valami nagy bajt, mert beteg volt az a szegény diófa egészen a csontjáig. Az egyik helyen felnyílt a seb, és ott gennyezett. Csapot vert bele édesapám, akkoriban nagyon aggódott, hogy most már nem lehet megmenteni. Ősszel kivettük a csapot, a seb behegedt, aztán vártuk a következő tavaszt.

Én nem maradhattam a diófa mellett strázsának, mert nekem el kellett mennem városi iskolába, de a leveleimben mindig kérdeztem, hogy van a diófa. Vakációban, persze első vagy legfeljebb második nap kimentem a diófához, és ha nem látott senki, szépen meghajtottam magam és üdvözöltem restelkedve és szegyenkezve.

Soha nem lett ember belőle, nem tudott erőre kapni és a diófa, később, mikor már egészen behegedt a seb, még mindig fájhattak a csontjai, mert sem rendes sötétzöld levél nem volt rajta, sem gyümölcsöt nem adott, nem termett rajta dió soha. Új cselédek, akik más faluból jöttek, azt mondták apánknak:

– Van ott valami redves diófa a patak partján, jobb, ha kivágjuk, nem ér az semmit.

Apám azt mondta az embereknek:

– Éppen úgy kapáljátok, ápoljátok, mint a többi gyümölcsfát. Ennyi kijár neki a sok szenvedésért.

Anyám, ha szilváért küldött a Pondorászkába a szolgálólányok közül egyet, mindig megmondta:

– Szedjetek vagy tíz levelet, de ne többet, arról a diófáról ott a patak mellett... ne érezze, hogy nem veszszük hasznát.

Néha virágcsokorba, néha ecetágyba vagy vizes uborka közé került egy levél a diófáról, nem érezhette, hogy ingyen kapja a segílyt.

Sokáig tartott ez így.

Éppen azon a nyáron, mikor Strángu Stefán a Bábíé hazajött a katonaságtól, jöttek mondani, hogy kiszáradt a diófa.

Mind kimentünk a Pondorászkába, odaültünk a diófa alá, most már csakugyan kiszáradt, egészen biztos volt.

Ott ültünk édesapámmal és még néhány falubeli öregebb emberrel, és sokáig ültünk, mindenki hallgatott.

A legöregebb, a Nitituc szomszédunk öregapja szólalt meg végre:

– Jól ápoltátok, rendesen kiszolgáltátok, hát rajtatok nincs már semmi véték.

Apám nem tudott szólani semmit, csak felállott és kezét fogott az öreg Nitituccal, és azután megindultunk ballagva és csendesen a falu felé.

A házuk előtt, mikor elváltunk, még ennyit mondott az öreg Nitituc:

– Mi mindnyájan jó emberek vagyunk.

És az öreg Nitituc velem is kezét fogott.

ÍTÉLET

Az öreg Ignát Szimjuon minden vasárnap délelőtt bejött hozzánk a Pálna alól. Mert ott lakott a Pálna hegy alatt, a végtelen bükkös szélén. Bottal járt, nem baltával, mint a többi emberek, és ami a legcsodálatosabb volt, fekete szemüveget viselt. (Fekete szemüvege csak apámnak volt a faluban, de ő csak nyáron hordta.) Én a fekete szemüveg miatt tiszteltem nagyon az öreget, de a faluban azt mesélték, hogy régen ő volt a bíró, és emiatt volt nagy becsülete. A többi ember többnyire állva vagy guggolva tartózkodott a tornácokon, de az öreg Ignát Szimjuonnak mindjárt széket hoztunk és leültettük.

Aztán később azt hallottam, hogy a bíráskodáshoz bölcsesség kell, és egyszer meg is kérdeztem az öreget:

– Igaz, hogy bíró voltál?

– Igaz fiam – mondta, és közelebb húzott magához.

– Most már nem vagy olyan bölcs, mint régen, mikor bíró voltál?

– Már régen nem próbáltam ki a bölcsességemet – mondta kicsit nevetve, de aztán elkomolyodott, és még ennyit mondott: – Nem elég bölcsnek lenni, szemébe kell nézni a tolvajnak, gonosznak, ki kell olvasni szeméből a bűnt. Az én szemem meg már gyöngé ehhez.

– Még mi kell a bírósághoz?

Erre az öreg Ignát Szimjuon fejemre tette a kezét és hosszasan hallgatott. Sokan voltak a tornácon, és figyelték a beszélgetést, de most egyszerre még nagyobb csend lett, és mindenki várta, mit mond a régi bíró.

Láttam, hogy összenéznek apámmal, és aztán azt is láttam, hogy apám lehajtja a fejét és elgondolkozik. Az öreg Ignát Szimjuon az emberekhez fordult és azt mondta:

– Ha majd nagyobb lesz a gyerek, elmondom neki a négy kerék dolgát.

Akkor még beszélgettek egy kicsit, de jobbra máléről, szilváról. Az öreg nem engedett maga mellől, ott tartott, hanem a bíróságról nem mondott semmit.

Még eszembe jutott néha, hogy nem tudom, mi kell a bírósághoz, hogy az öreg Ignát Szimjuon nem válaszolt a kérdésekre, de aztán egészen megfeledkeztem a dolgról.

Nagyobbacska diák voltam, nyári vakáción odahaza, egyszer lejön egy felvégi nagy sietve és újságolja:

– Nagyon elgyöngült az öreg Ignát Szimjuon, szeretne beszélni egy kicsit az úrfival, szeretné, ha feljönne hozzá.

Apámra néztem, ő csak intett, hogy menjek.

Felgyalogoltam a legénnyel a Pálna alá, egészen az Ignát Szimjuon házáig. Az udvaron ült az öreg egy csomó párnán, kis asztal volt előtte, az asztalon fekete szemüvege. Egy nagy szilvafa alatt ült, a szilvafához oda volt támasztva a botja. Megismert engem és szólott az egyik unokájának, hogy hozzanak ki nekem is valami székot. Egy kis padot hozott ki a házból az egyik unokája, az is mellém ült, és akkor az öreg elkezdett beszélni.

– Azt kérdezted tőlem, hogy a bölcsességen és a jó szemem kívül még mi kell a bírósághoz. Jó régen volt ez, akkor még nem értetted volna, hát adósod maradtam a felelettel addig, amíg hasznát veheted, ha megmondom. Senkinek nem maradtam soha adósa, hát neked is megadom a tartozásom.

...Úgy éltünk mi itt a faluban, mint a testvérek. De vannak rossz testvérek is, nemcsak jó testvérek, hát bizony itt is előadódott holmi csenés, holmi verekedés. Nemigen szaladgáltunk mi abban az időben a városba bíróságokhoz, mert drága a törvény, drága az idő, aztán csak magunkat rövidítettük volna a pereskedésekkel. A kendertolvajokat a Túrba mártogattuk, a birkatolvajoknak a nyakába tettük a lopott jószágot, vagy ha már megbábták, akkor legalább a csontját, aztán a templom előtt kellett nekik szégyenkezni a gonoszságuk miatt, a bűnöségük jelével a nyakukban. A ti udvarotokról is lába kelt hébe-hóba miegymásnak, csirkének, lúdnek, régi hordódongának, egy-egy lepedő szénának, szalmának, de apád soha nem jelentette a dolgot.

Egyszer aztán nagy kár érte apádat, négy kereket lop-
tak a csűréből, mégpedig igen galád módon. Az egyik
szekérből vette ki a négy kereket a tolvaj, mégpedig a
legnehezebb időben, szilvaszedéskor, mikor nagy szükség
van még a talicskára is. Talán ezt sem jelentette volna
apád, de a béresek azonnal elszaladtak hozzád a hírrel,
mert az ő becsületük is kockán forgott.

Eljöttek hozzád, a falu bírójához, és én azonnal lemen-
tem igazságot tenni. Félreverttem a harangot, és dobol-
tattam a községháza előtt a lopást, hamarosan összeszaladt
az egész falu. Kiadtam a rendeletet, hogy hozzák elém a
tolvajt, csak meg lehet ismerni négy olyan jeles kereket,
amilyen az apád szekérében volt. Mire este lett, már hoz-
ták elém a tolvajt a községházára – akkor még szalmate-
tős volt a községháza, és a jegyző is csak egyszer hetenként
járt ki hozzánk, csütörtökön, a harmadik faluból, de azért
nagyobb volt a becsület, mint ma, ezt csak úgy mondom.

Az egyik Burkus volt a tolvaj, öt évvel ezelőtt halt meg,
Burkusoknak az apja. Nem is tagadta a lopást,
én meg hamar készen voltam az ítélettel, mondtam apád-
nak, hogy vissza kell adnia a kerekeket, de az egyik ke-
reket vasárnap a nyakába akasztjuk, és így kell ülnie a
templom előtt. Apád akkor azt mondta, hogy ez nagyon
súlyos ítélet, sok gyereke van a bűnösnek, meg öreg is
már ahhoz, hogy ilyen szégyen essen rajta.

Mérges lettem, azt mondtam, akkor hát ítélkezz te
rajta, átadom neked a bírói hatalmat, ítélkezz.
Azt mondta apád, hogy nagyon nehéz itt ítélkezni,
mert szegény ember ez, és ha nincs jó kereke, akkor nem
kereshet a szekerezéssel a szilvánál.

Na látod, mondtam apádnak, nem tudsz ítélkezni, visz-
szaveszem tőled a bíróságot. Nyomban vissza is vettem,
és azt az ítéletet hoztam, hogy továbbra is használnia
kell a kerekeket.

Így aztán Burkus bizony azon az őszön az apád kere-
keivel szekerezte a szilvát, de igen nagy büntetés volt
az neki. Már harmadnap eljött hozzád, hogy nagyon meg-
szenvedett a kerekekért, engedjem, hogy adja vissza. De
én nem engedtem, azt mondtam, meg kell szenvedned a
lopásért, le kell töltened a büntetést. Majd én megmon-
dom, mikor szabadulsz. Úgy szekerezett egész őszön az

őreg Burkus az apád kerekeivel, nagy szégyenszemre. Csak amikor vége volt a szilvaszedésnek, meg a máléhordásnak is, akkor könyörültünk meg rajta. Én gondoltam ugyan arra, hogy még a zsindeyhordást is végigcsináltatjuk vele, de apád is nagyon közbevetette magát az érdekében, és így elengedtem neki a további büntetést, hogy a lopott kerekekkel szégyenkezzen a falu előtt. Összegyűlt az egész alvég és felvég, mikor az öreg Burkus és családja nagy boldogsággal visszahozhatta a kerekeket a csűrbe, ráhúzták a kerekeket a nyomorék szekér tengelyére, mindenkinek könnyebb lett a szíve, hogy elmúlt Burkusék feje fölül a szégyen és a csapás. Én magam is, apád is kezdet fogtunk az öreg Burkussal, aztán szent lett a béke, és hosszú időn keresztül megint nem tűnt el semmi az udvarokról, mert az emberek jól megjegyezték maguknak ezt a leckét.

RÉGI SZŐLŐTŐKE

Szép nagy szőlőkertek voltak a mi határunkban, volt a Kis-hegy, volt feljebb a Nagy-hegy, volt a Kerek-kert, volt a szuszáni borhegy, és volt a Vécsey-erdő felé a Csomnyesz-k-hegy, ez egészen a Csomnye család tulajdona volt. A hegyeken természetesen elsősorban szőlő termett, de mindegyik hegynek volt egy külön nevezetessége. A Csomnyesz-k-hegyen termett a legjobb szőlő, de ez arról volt inkább híres, hogy itt trónolt a falu egyetlen szelíd-gesztenyefája, aztán itt volt a legfeketébb s legédesebb szeder, a Kis-hegyen volt a legtöbb hársfa, a Nagy-hegyen volt a legjobb barack, a szuszáni borhegyen termett a legnagyobb szemű mogyoró.

Egyszer aztán mihozzánk is megérkezett a filoxéra. A filoxéra kiirtotta a szőlőket a hegyekről, és leborotválta mind a gyönyörű szőlőlugasokat. A Csomnye család egészen elszegényedett, mert ők a büszke szőlőjük mellett már semmi mással nem gondoltak az utóbbi időben. A Csomnyesz-k-hegy ettől kezdve a kígyóiról lett híres. Semmi nem maradt a régi szőlőtőkéből, elnémultak a szüreti vígasságok és szüreti kolompok, szüreti lövöldözések, kihunytak a magasra lobogó szüreti rózselángok.

– Egy időre elvette Isten a borunkat – mondták az emberek –, biztosan sokallotta, hogy a falu annyit iszik, megcsapolta Isten a boroshordókat, és kivette a borosporciót a kezünkből...

A faluban a szőlősgazdák sok szemrehányást kaptak ebben az időben a szegényebb emberektől, akiknek soha nem volt szőlőjük:

– Látod, felballagtam kosarammal a szüretre, és nem adtál egypár fürtöt. Most jobb, hogy neked sincs se borod, se szőlőd?...

A szőlősgazdák lesütötték szemeiket, és úgy vették, hogy ez égi bélyeg, amit lelkükre sütött az égi Atya, mert olyan gögősek voltak a szőlőkben, és kelleténél hangosabban kurjongattak széles jókedvükben.

Hanem aztán, a Csomnye család kivételével, minden ház megint elkezdte a szőlőkben a forgatást meg a többi szőlőmunkát. A Csomnye család, mely nagyobbára fönt lakott imádott szőlője körül, leszállott a hegyről a völgybe, és kendert meg málét kezdett termesztetni. Nekik már nem volt ahhoz erejük, hogy megint előlről kezdjék a szőlőt. Ők már csak a kender, meg a málé, meg a baromfi mellett szöszmötölhettek, nekik már a szőlőhegy befellegzett.

A régi szőlőknek még a gyökere is kiszáradt. Mindössze egyetlenegy szőlőtőke maradt meg a nagy pusztulásban, és ez az egyetlenegy szőlőtőke éppen a mi kertünkben zöldellt. Még a vidám, dús szüret idején választotta ki a tökét apám a hegyen, és télen nagy gonddal hazahozatta, a virágoskertben elhelyezte. Mesélték az emberek, hogy apám sok földdel együtt, igen nagy munkával ásatta ki a szőlőtőkét, aztán így hozatta le nagy óvatossággal szekéren. Apám azt mondta, hogy jó helye lesz a konyhakertben, de anyám azt szerette volna, ha a virágoskertbe ültetik el. Így is lett, a virágoskertbe ültették el a szőlőtőkét, és megfogant, tavasszal rügyezett, az első évben még gyengélkedett, de aztán megszokta a virágoskertet.

Mindössze ez az egyetlen régi szőlőtőke maradt meg a faluban, és az emberek azt beszéltek, hogy ez a szőlőtőke kimenekült a többi bűnös tőke közül, megtisztult a faluban, a virágok között. Ez a szóbeszéd még szaporább lett azután, hogy a szőlőtőke egyáltalán nem hozott gyümölcsöt. Egy fia fűrt szőlő sem volt soha a szőlőtőkén, és az öregebbek ezen nem is csodálkoztak. A szőlőtőke nem akar már senkit az italozás vétkébe hajtani, ha egyszer úgy adta a sors, hogy egyedül ő menekült meg a nagy testvérpusztulásból.

A kipusztult hegyeken újra zöldelltek már a friss ültetések, már volt egy gyenge szüret is, éppen csak kóstolóul, de a régi szőlőtőke nem akart gyümölcsözni. Senki nem értette, hogy van ez és miért, a régi szőlőtőke csak ágaszkodott, csak bokrosodott, de nem termett rajta semmi. Már

majdnem olyan nagy volt, mint az egész virágoskert, hűvösséget, árnyékot, azt adott, de egy szem szőlőt, egy korty italravalót nem lehetett róla szüretelni. Hanem azért mégis nagy becsülete volt a családban és az egész faluban. Mi gyerekek, akik nem értettünk a szőlőműveléshez, kávé aljával becéztük a gyökeret. Apánk, mikor a többi szőlőt permetezni mentek a napszámosok, meghagyta, hogy este hozzanak haza egy teli bödön permetező, mert a régi szőlőt is meg kell öntözni. Minden esztendőben megkapta a régi szőlőtöke is a porcióját, pedig, mondom, teremni nem termett rajta semmi, a szép, nagy, zöld leveleken kívül. A faluban is tisztelték szeszélyét, ha nem akar teremni az öreg, hát csak pihenjen békével, nagy időket élt, nagy vérszőlő menekült, egyedül maradt itt a régi világból.

Hosszú, fehér hajú emberek, akik az öregséget már nagyon érezték, lejöttek néha, megállottak előtte, levették kalapjukat, és nemcsak szemükkel, hanem kezükkel is simogatták a törzsét. Szólottak a fához: Emlékszel-e még apámra, emlékszel-e rá, mikor legényember voltam – ilyeneket motyogtak a régi szőlőtöke előtt. Aztán könnyes szemmel odamentek apámhoz, azt mondták: – Ez még közülünk való, ez még látta a régi jó világot. Hej, ha ez beszélni tudna. De legalább egyszer azért ha mégis teremne egy fürtöt, hogy ínyünkre szállhatna az a régi, finom íz... az az illatos, az a remek íz, ami nincs ma már ezekben az új szőlőkben...

– Üzenek érted, ha majd terem rajta valami – szokta volt mondani apám, de mindenki tudta, hogy ez csak olyan mondás, mert a régi szőlőtöke már úgyse fog teremni soha.

Hát egyszer, egy késő tavaszon, virágok voltak a régi szőlőtökén, nyár elején már apró, zöld bogyók voltak rajta, és az egész falu odagyűlt számolni, hogy hány fürtre lehet számítani. Egyenként és gyöngéden nézegettek a fürtöcskéket, és elvitték a híret a szomszéd falvakba, hogy ezidén termés lesz a régi szőlőtökén.

Apám üzent az öregeknek, azoknak, akik még életben voltak a filoxéras időkből: vigyázzanak, ezidén termés lesz a régi szőlőtökén, állja a szavát, jöjjenek el majd szüretre a régi szőlőtökéhez.

Ilyen szüret még nem is volt a világon. A rendes szüret után rendezték, eljöttek mind az öregek, az ősz emberek, a hosszú, fehér hajú aggastyánok hajladoztak apámmal az öreg szőlőtőke körül, ők szedték le, könnyes szemekkel, a fürtöket.

Aztán beletették mind a fürtöket egy virágokkal ágyazott kosárba, és körülülték, és sokáig nézegették a rózsaszínű szőlőt, mert mind rózsaszínű volt a szőlő, amit a régi szőlőtőke termett.

Aztán apám kivett egy kis fürtöt, evett róla egy szemet, és továbbadta. Mind vettek a fűrtről egy-két szemet, és kivették a többi fürtöket is, és szedtek egy-egy szemet a fürtökről, és szemük felcsillogott, gyönyör és boldogság ült ki arcukra.

Beszéltek a régi szép időkről, és aztán adtak nekünk is, akik ott állottunk, néhány szemet. Megízleltük mi is a régi szőlőtőke gyümölcsének ízét. Bennünket is elragadott az öregek boldogsága, az öregek nagy öröme, nyelvünk hegyén mi is nagyszerű ízelet éreztünk.

De aztán elmentünk onnan, és egymás között arról beszélgettünk, hogy az új szőlő jobb. Egymás között arról beszélgettünk, hogy a régi szőlőtőke gyümölcse ízetlen és savanykás, nem értjük az öregeket, miért vannak úgy meghatva a régi szőlőtőke fürtjeitől.

Egy öreg boldogságtól mámoros szemmel felénk közelített, mi, persze, azonnal elhallgattunk.

SZEPTEMBER

...Ilyenkorra már rendbejöttek a lábaink, két hét óta ugyanis tilalmi idő volt a mezítlábjárásra.

– Gyerekek, felhúzni a cipőket... – kaptuk a parancsot augusztus közepén, ezzel befellegzett a nagy szabadságnak, ez már egy kis szeptemberi felhő volt, a közelgő iskola előrevetett árnyéka. Másfél hónap volt az igazi szabadság, csak ha érkező vendéget jelentettek, akkor kellett okvetlenül felhúzni a bergsteigeres saruinkat.

Két hétig búcsúztunk a nyártól és a vakáció édességétől egész külön szertartás volt ez, ahogy a gyermeki szív muzsikás doboza nekünk kipengette. Leghamarabb a bojtorjانبokrokkal végeztünk, megbecsültük a bojtorjántermést, és ha láttuk, hogy a szükséglet fedezve van, a szomszéd gyerekeknek is megengedtük a termést. (Remélem, még tudják a városiak, miféle gyümölcs a bojtorján. Gyönyörű bíborkarika van szúrós, zöld gömböcén, nagyszerűen lehet vele célba hajigálni kislányok varkocsára, subára is pompásan ragad, nagy baj van a célt tévesztő lövések miatt.)

Azután jöttek a másfajta szemlék: mogyorócserjésünk számbavétele, a somfák hozadéka, sietni kell, mert sok dolog van még. Nem akarnak érni a berbencei szilvák, kicsit meg kell nyomogatni a kipécézett darabokat, úgyszintén nyomogatni kell a szőlőhegyen egyes szőlőbabokat, hogy megérjenek szeptember elsejéig. Az egész nyáron át gyűjtött taplókincset biztos helyre kell tenni, hogy karácsonyra megtalálja az ember.

A kis fekete kocsit ilyenkorra már alaposan kipróbáltuk, megállapítottuk, hogy nem törik el a féder a városig. Többször is felültünk napjában a csűrbe húzott kis fekete

kocsira, és lónyigáztuk, hintáztattuk magunkat, hullámoz-
tattuk a kis kocsit, felugrottunk, leugrottunk, ingattuk,
erősen izgattuk a kis fekete kocsi rugóit, a próba sikeres
volt, rövid tanácskozás után megállapítottuk: kibírja az
utat a gimnáziumig, ha ezt kibírta. Nem is volt nekünk
soha rugótörésünk, mint például Janiéknak, akik soha nem
csináltak ilyen teherpróbát, mert papi gyerekek voltak, és
náluk kevesebb volt a szabadság.

Szeptember elsején kora reggel keltünk. Apánk fehér
porköpenyeget vett fel, és mi ketten, fiúk, apa mellé
ültünk. A kis ülésen két kosár szőlő volt, a kis ülés alatt
két kosár szilva, hátul nagy lepedő széna, a kocsis két
lába között egy kosár tojás, a nevelő úr a bakon ült a ko-
csis mellett, az ő ölében egy nagy sajt volt, persze, majd
elfelejttem: hátul nagy láda volt odakötve, a lepedő
széna azon tornyosult.

Mi nem a javító miatt voltunk izgatottak, azt szerettük
volna tudni, vajon tényleg csak a vasútig megyünk kocsin,
vagy egész végig tengelyen utazunk. De apa nem árult el
semmit, felült a kocsira, és nekünk sietni kellett a búcsúz-
kodással. Ugyanis nemcsak mamától búcsúztunk, kezét
fogtunk Csutorral, a juhásszal, Schwartz Antallal, Kati
nénivel. Nyikituc Vaszile szomszédal, Stefán nevű öreg
béresünkkel, a Buráék kislányával. Katinál, a szakácsné-
nél néha eltévesztettük és meg is csókoltuk, mire ő sírva
fakadt, a többiek meg nevettek. Aztán, persze, végül el-
búcsúzkodtunk a nővérektől is, akik mind ott állottak a
tornácon, mikor a nagy útra indultunk.

– Gyü!... – mondta Kicsiny Gyorgyi, a kocsisunk,
aki leghímesebb tarisznyáját öltötte ez alkalomra, és már
fordultunk is ki a kapun, melyet szélesre tárt Dávid
szomszéd. Szegény mama a nyárfákig tipegett, fehér zseb-
kendőjével integetett utánunk, mi még visszaneztünk, és
mi is integettünk, míg csak apa azt nem mondta:

– Elég lesz, fiúk, megfájdul a nyakatok...

Persze, hiszen volt még egy csomag, abban volt az
útravaló, ezt akkor ölbe vettük, aki ügyesebb volt, az
kapta fel. Reménykedtünk, hátha sor kerül rá, de apa még
mindig nem nyilatkozott. Ugyanis ez nekünk igen fontos
lett volna, mert ha a vonathoz megyünk, akkor csak a
városban bontjuk ki a pakkot, annak pedig nem sok ér-

telme van; viszont, ha tengelyen hintázzuk végig az utat, akkor gyönyörűen megállunk a báró tagja mellett, az akácok alatt, és lehet, hogy még dinnyét is tudunk szerezni a hideg csirkéhez.

Apánk nagy komolyan szivarozott, a nevelő néha hátraszólt, de senki nem válaszolt neki, most nincs tanítási idő, most kitűnő por van, és tengeriföldek, meg szeder, meg szivar, meg száradó sarjú illata, mindebbe hiába is akarna beleszólni a nevelő úr, aki különben is csak nyolcadik gimnazista volt még az év végén, és most az egyetemre akarna menni, ha bennünket szépen lejavítottat... már látszik a báró kastélyának kettős zsindegyfedele, már mindjárt eldőlt... és egyszerre apánk kiszól a szivar mellől csendesen:

– Hojsz!... – és a varázsszóra feldobban a szívünk, letér a kocsi a Túr hídjá felé, és már tudjuk, hogy végig így megyünk.

Megállunk az akácosnál, és keressük a dinnyecsösz, nagy szerencsénk van, hamarosan megkapjuk, és kapunk két érett, vérpiros bélű dinnyét, aztán kibontjuk a pakkot. Apánk, ez a csodálatos ember, meg bírja állani, hogy ne egyen semmit, mi azonban a nevelő úrral meg a kocsissal pazarul élünk a napsugaras kiránduláson.

Vizet is kapunk mi is, a lovak is, persze, aztán csak a vámnál szomorodunk el kissé, mikor a tíz krajcárt kikaparja apa a mellényzsebéből, és amikor megüti kissé mezőillaton részegedett orrunkat a kőszénfüst józan fanyargása.

Esküszöm: soha nem buktunk meg egyetlen javítón sem, így szereztünk örömet kedves jó szüleinknek.

...Végre megjelenhettünk mi is a láncos templom körüli könyvvásáron, és vehettük a felsőbb könyveket a gesztenyefák alatt, de sajnos, azt hallom, hogy kivágták már a gesztenyefákat, és a láncos templom körül valami falat emeltek, és már nem láncos templom volt többé... ha ez igaz, akkor biztos a többi sem úgy van már, mint akkoriban volt...

ŐSZI SZEKUNDA

Azt már mondtam, hogy az volt az első öröm, amit mi fiúk kedves szüleinknek az új iskolai évben okoztunk, hogy letettük a javítóvizsgát. E téren én csak a negyedik osztályban képeztem kivételt, legrosszabb osztályzatom is elégséges volt ebben az esztendőben. Annyi év után leleplezhetem a rejtélyt, hosszú évtizedek alatt még nem volt annyi lelki erőm, hogy bevalljam a titkot.

Őriztem, mint csodaszépitőszert titkát őrizi ma is némely család leányága, mint dús kebel csodapiluláinak titkát őrzötte ennek előtte némely gyógyír vegykonyhája, de elmúltanak a dús kebel divatjának évei, és éppen így megváltoztak az idők folyamán a különböző szekundák tulajdonságai, ma már bizvást elmondhatom, hogy maradt el a negyedikben az év végi szekundám.

Bizonyítvány előtt behívott a tanáriba Fásztusz Elek osztályfőnök úr, a latin nyelv tanára, és a következő kis beszédet intézte hozzám:

– Én téged mindig pártoltalak, Markovits, osztályról osztályra vittelek, de most már elfáradtam veled. Jövőre jön a görög, előre fázom tőled... Nem merlek vállalni tovább... Pláne! göröggel...

– Mehetek görögpótlóra...

– Ne kotyogj közbe. Ezidén ismét a szakadék szélén állsz, a mondattan jövőre megnehezül, és te még a szintaxissal sem készültél el. Algebrából is nehezen tudlak kihúzni...

Szegény Fásztusz tanár úr hatalmas papi alakja megtört, ahogy a kétségbeejtő helyzeten helyettem is elgondolkozott, és az ablakhoz ment, s idegesen dobolt rajta. Magam is átéreztem nehéz helyzetét, és szorongva vártam, hogy mászik ki a csávából.

Küzdött önmagával, végre is megacéloította szívét, és kimondta a nagy szót:

– Meg kell ígéred, hogy más intézetbe mégis jövőre...

A keményen kimondott szavak után valósággal összeroppant a nagy, szálas papi férfiú, elérzékenyedett, és fejére tette kezét:

– Na hiszen... azért, ha megjavulsz, visszajöhetsz... Majd ismét megkeményítette szívét, és süvöltve szálolt fogai sövénye mögül:

– Nem vállalhatlak göröggel!...

Felállottam, és kissé megsértődve mondtam:

– Akkor hát átmegyek a reformátusokhoz.

Fásztusz Elek tanár úr szemében öröm csillant meg. Békésen mondta:

– Akkor, fiam, simán átmentél a negyediken...

Így mentem át a negyediken, az egyetlen osztályon, amelyben nem buktam. A nyári vakációban nem volt semmi dolgom, eltespedtem a nagy tunyaságban, a fürdés és mogyorószedés, rákászat és csíkhálás örömeiben megfeledkeztem a nagy ígéretről, és ősszel, mintha mi sem történt volna, ismét a katolikus főgimnáziumba iratkoztam. Csak amikor már megtörtént a nagy lépés, akkor találkoztam Fásztusz Elek tanár úrral, aki szemei szögletéből furcsa, szemrehányó pillantást küldött felém. Megborzongtam, eszembe jutott, hogy megszegtem fogadalmamat, és mondhatom, nagyon meg voltam döbbenve. Erre meg is volt minden okom. Rövidesen kiderült, hogy Fásztusz tanár úr tényleg nem vállal, mert az A-osztályból a B-be kerültem, ahol új ember, Löffler tanár úr volt a latin és görög nyelv professzora. Rút árulásomat még tetéztem azzal, hogy elmulasztottam bejelenteni belépésemet a görög pótlóra, és így Löffler tanár úr lett az oktatóm a latin és görög nyelvben. Híres szelíd és híres szigorú ember volt Löffler tanár úr. Ezt mondta például:

– Örvendek, hogy módot adhatok önnek annak bizonyítására, hogy a görög nyelv szépségeibe való behatolás elmélyedő és szorgos munkát igényel, s hogy ennek a munkának igazolását már rövidesen megkapom öntől, abban semmi kétségem nincsen. Nagyon szépen köszönöm, helyére fáradhat...

Az ilyen barátságos szónoklat például Krompaszky tanár úrnál jeles volt, Schröber tanár úrnál kettes, Fechtel tanár úrnál legrosszabb esetben kétharmad, Sarmaságh tanár úrnál ugyancsak legalább kettes, Löffler tanár úrnál az ilyen szónoklat olyan szekunda volt, mint egy ház.

Ilyen nehéz ember volt Löffler tanár úr.

Az egyetlen ember például, aki nem ismerte el az őszi szekundát.

Kérem, mi bejöttünk faluról, lábunkban még ott zsongott az erdő- és hegyjárások boldog fáradsága, szemünk még nem szokhatta meg a betűt, fülünkben még zenélt a rigófütty és a tilinkó, meg a bakterek vészjele, kedvenc kutyáink vakkantása, aztán, persze, a kedves hang, mellyel anyánk a lángost kínálta, szemünkben még ott tükrözött a kérő és rajongó pillantás, mellyel szüleink utoljára elbúcsúztak tőlünk. Az első hetekben a tanárok még nem vártak tőlünk teljes odaadást. Elbáméskodtunk a padban és a levegőben, egyszerre csak kedves figurák táncoltak, hopp! egy lakodalmas pisztoly hangja csattant, boldogan elmosolyodtunk, akkor egyszerre előttünk állott a tanár úr, és azt kérdezte:

– Egy talentumban hány sestertius van?...

Az ember ezt nem tudta, nem volt semmi baj, a tanár úr ránk nevetett, és meg is simogatott néha, aztán kedélyesen csak annyit mondott:

– Őszi szekunda...

Ez annyit jelentett, hogy nem számít, nem kell javítani, nem jön be a noteszbe, az ilyen őszi szekunda felől még lehattunk becsületes emberek. Csak októberben kezdődött a komoly szekunda.

Ezért voltam rettentően meglepetve, amikor Löffler tanár úr már az első héten feleltetett, és utána elővette a noteszt és jegyzett bele.

Nem szeretem a bizonytalan helyzeteket, és ezért felálltam még egyszer helyemen, és az osztály színe előtt megkérdeztem:

– Tanár úr kérem... tanár úr kérem...

– No mi az, gyermekem... Csak beszéljen őszintén... Talán bántja valami a lelkiismeretét?... Mondja meg, fiam, nyugodtan, igyekezni fogok, hogy javára írhas-

sam. Ha netalán alapos kérelme van, úgy, természetesen, megértéssel leszek...

– Tanár úr kérem... én csak... én csak azt szeretném megkérdezni... hogy őszi szekundát tetszett beírni? Mert itt kérem az őszi szekundát nem írják be...

Löffler tanár úr most jött intézetünkbe, a kirkat főgimnáziumba, és így nem tudhatta szokásainkat. Elvörösödött, elvesztette az önuralmát, és magából kikelve rohant felém:

– Téli szekunda! Téli szekunda! Jégpáncélos, öreg szekunda, bundás szekunda, havas, jégcsapos szekunda! Mars ki az osztályból!

Miután nekem az ma is a véleményem, hogy téli szekundához nem volt joga Löffler tanár úrnak, miután magamat is hibásnak tudtam abban, hogy megszegtem adott szavamat, tehát méltán ért a csapás: átiratkoztam az evref főgimnáziumba...

OKTÓBERI ÖNKÉPZŐKÖR

Én már ilyenkor októberben teli voltam szekundával, el voltam látva egész évre javítanivalóval. Azért nem szomorkodtam, a tanárok is biztattak: Nincs még elveszve minden, előtted az egész esztendő – mondták. Bár rossz tanulónak nem nagyon illik az önképzőkörben szerepelni, inkább a tanulmányi előmenetelét illik megjavítani, én mégis az önképzőkört gyakoroltam legszívesebben.

Kivéven a versírást, minden műfajban szorgalmas voltam, így értekezést írtam a *Jaganda* című Verne-regény hőseiről, ezért nem kaptam dicséretet, de a *Vén cigány* elszavalása miatt a jegyzőkönyvben örökítették meg nevetem. Hasonlóképpen sikerrel szerepeltem vers- és novella-bírálatoknál, többször szerepeltem továbbá váratlan és igen hatásos közbeszólásokkal, ami szintén egy neme volt az önképzésnek.

A szombat délutánokat most is igen szeretem, de akkor szinte egész héten a szombat délután volt minden reményiségem. Csak négykor kezdődött az önképzőkör, de én alig nyeltem le a falatot, már ott settenkedtem az evref gimnázium előtt, melyet öregebb tanáraink előszeretettel dédelgettek kollégiumnak. Végre fél négykor elfoglalhattam helyemet az önképzőkörben, izgatottan vártam a többi ötöd-hatodistákkal, sőt a hetedikesekkel és nyolcadikosokkal az önképzőkört, illetve Osváth tanár úr érkezését.

Mi ötöd-hatodikosok a hátsó padsorokban ültünk, a heted-nyolcadikosok foglalták el az első padsorokat. Könnyű belátni, hogy nekünk onnan hátulról nem sok szavunk volt, a heted-nyolcadikosok állandóan elnyomtak bennünket. Ők ugráltak fel a felszólalásoknál, és bennünket többnyire lehurrogtak. Osváth tanár úr csak öt-hat

felszólalást engedélyezett, és így bármily lelkesen buzogtunk egészen ifjak, nem juthattunk szóhoz, mert a heted-nyolcadikosok kimerítették előttünk a tárgyat.

Osváth tanár úr tanította a magyar nyelv- és irodalmat, és pláne nagyon szerettünk előtte brillírozni, de mint mondtam, erre nemigen nyílt alkalom. Az ötödhatodikosok közül nekem sikerült legelőször magamra irányítanom a tanár úr figyelmét, miután előzőleg hosszú ideig kudarcba fúlt minden kísérletem.

Ez úgy történt, hogy a reformáció emlékünnepének megülésére készült a gimnázium ifjúsága, és az önképzőkör versenyszavalást rendezett, hogy ki szavalja el az ünnepen Szabados Ede tanár úr alkalmi ódáját. Egymás után léptek fel a dobogóra a versenyzők, természetesen csak a heted-nyolcadikosok. Majd azután következett a bírálat. A tanárelnök úr magának tartotta fenn a döntést, de az önképzőkör minden tagja megmondhatta véleményét.

Egész héten készültem erre az alkalomra. Iszonyúan drukoltam, hogy most is lecsúszok, de a tanárelnök urat nagyon idegesíthette örök izgésem-mozgásom, mert végre is rám szólott:

Látom, nem nyughatsz már, ereszd el a mondókádat, Markovits...

A fiúk nevettek, mindenki azt hitte, hogy dadogok pár szót, aztán leülök szégyenszemre. Mit is mondhat egy ötödikes egy Rudik Jóska vagy egy Misky Ferenc szaválata után?

Én azonban felállottam, és így szónokoltam a társaság legnagyobb meglepetésére:

– Tisztelt tagtársak! Az eddigi bírálók mindnyájan a dolog könnyebb végét választották. Kifogásoltak, magyaráztak, kritizáltak. Lekicsinyelték azt a nagy munkát, amit a szaválók végeztek, és csak éppen a Rudik és Misky szavolatát dicsérték meg. Én megdicsérem az összes szaválók szorgalmát és igyekezetét, mert tudom, milyen nagy munkát végeztek. Hogy jogom legyen méltányolni fáradtságukat, én magam is megtanultam a költeményt könyv nélkül. Részemről, hívságos bírálgatás helyett, a tisztelt önképzőköri tagok megítélésére bízom, hogy vajon jó úton haladok-e, ha így képzelem a költemény helyes szaválását... – és aztán, a hetedik-nyolcadikosok legnagyobb

irigységére, hibátlanul és könyv nélkül elszavaltam az egész ódát.

Az ötödik-hatodikosok lelkesen tapsoltak, a hetedik-nyolcadikosok összevissza kiabáltak, de az elnök tanár kivette a noteszt, beírt egy jelest.

– Így kell lelkiismeretesen dolgozni – mondta, és ezzel le volt pipálva az egész ellenzék.

Így alapítottam meg hírnevemet az önképzőkörben és a magyar nyelv- és irodalomban.

Később veszélybe került egyszer hírnevem, ez pedig Bakcsy Domokos nevű nyolcadikos miatt történt, aki utazott rám, és különben is unokaöccse volt a görög és latin nyelv tanárának, Bakcsy Gergely tanár úrnak.

Mondom, izgága növendék voltam, s fegyelmezetlen is, hát egyszer, ahogy verseket bírálók szabad előadásban, csak úgy a padból, elfordul Osváth tanár úr az ablak felé, és belemélázik az őszbe. A fiúk azonnal elkezdtek pusmogni, jelezni, nem figyeltek rám, én meg ismét magamra akartam terelni a figyelmet, ezért beszéd közben elkezdtem mindenféle mókákat csinálni a kezemmel. Égnek emeltem karjaimat, aztán úgy csináltam, mintha dárdát vagy diszkoszt vetnék. Ez már felkeltette a figyelmet, és nagy éljenzés közben fejeztem be beszédemet.

Most feláll ez a Bakcsy Domokos nyolcadikos, és bemond a tanár úrnak, azt mondja, tiszteletlen mozdulatokat végeztem a kezemmel, a karjaimmal, azt mondja, éppen csak hogy számárfület nem mutattam a tanár úrnak.

Roppant nagy izgalom keletkezett, Osváth tanár úr kérdőleg nézett rám, én is hirtelen felugrottam, és rettenetes kínomban így szónokoltam:

– Bakcsy tagtárs aligha tanulta meg jól a filozófia-propedeutikából a leckéjét, különben különbséget tudna tenni szándékos és ösztönös mozdulatok között, különben tudná, hogy vannak olyan mozdulataink, amelyekért nem vagyunk felelősek... Ha egy légy szemem felé közeledik, ösztönösen behunyom szemeimet, felém repülő kő elől elkapom fejem anélkül, hogy tudnék róla. Ilyesféle mozdulat lehetett az, amit elkövethettem, amiről nem tudok...

(Ezt én mind egy hetedikes tankönyvében olvastam.) Most Osváth tanár úr odajött hozzám, kezét nyújtott, és az önképzőkör színe előtt azt mondta:

– Azt hiszem, fiam, hazudtál, de én megbocsátok. Az önképzőkör ugyanis éppen erre való, hogy önállóságra tanítson, hogy beszélni, védekezni, támadni, szónoki fordulatra tanítson. Csirkefogó vagy, fiam, de nem jársz hiába az önképzőkörbe... Nagyon meg vagyok veled elégedve...

Osváth tanár úr végig, az összes gimnáziumi évek alatt mindig barátságos volt hozzám, de én azért mégis mindig éreztem a dicséret miatt egy kis lelkiismeret-furdalást.

PÁLYÁM ÉS PÁLMÁM

A mi időnkben karácsony előtt való héten mindig kiadták a vakációt és, sajnos, az értesítőt is. Ez az értesítő majdnem olyan volt, mint egy bizonyítvány, csak hely volt benne hagyva a húsvéti értesítőnek is, és minden tantárgyból osztályoztak bennünket ebben az értesítőben. A jegyek akkor még úgy mentek, hogy legjobb volt az egyes, legrosszabb a négyes. A két értesítőn kívül volt még intő is, itt jó jegyet nem lehetett kapni, azért hívták intőnek. Megintettek bennünket, már azt, akit, mégpedig háromféle módon: Egyszer volt a „gyöngé”, ez afféle szekundát jelentett, az illetet könnyű volt kijavítani. Aztán volt a „hanyag”, ez egész szekunda volt. De volt még egy harmadik jegy is, aki ezt kapta, az elveszett ember volt. Így jelezték az intőben: „Gyöngé, bár igyekszik”. Ez annyit jelentett, hogy az illető növendék buta. Nagy szégyennek tartottuk, és mondhatom, hogy bár „gyöngé”-t kaptam eleget, „hanyag”-ot is szépen, de hál’istennek „gyöngé, bár igyekszik”-et soha nem kaptam, ez igen megszorította volna szüleimet, akik annyit áldoztak rám.

Abban az évben, amelyről szó lesz, harmadik A-ba jártam, szüretre hazaszöktem, és ez annyira felborította tanulmányi előmeneteletem, hogy hátulról a legelső lettem az osztályban. A karácsonyi értesítőt nem nagy bizalommal vártam ez után az intő után, meg is magyaráztam nevelőmnek és kedves apámnak: nem lehet kívánni tőlem, hogy karácsonyra mind kijavítsam. Édesapám belenyugodott, és azzal váltunk el az utolsó hetivásárkor, hogy karácsonyra igyekszem kijavítani a felét, húsvétra a másik felét a hat anyagnak. Mert akkor még csak hat tantárgyunk volt a harmadikban, vallástant kivéve, mert a vallástanárnál laktam, és így ez nem számított.

A feladat túlságosan nagy volt erőmhöz képest, és így nem tudtam megbirkózni vele. Mindössze magyar nyelvtanból sikerült fognom egy elégségest, a többi maradt. Mikor kikaptam az értesítőt, mindjárt kis számvetést végeztem és gondoltam, majd csak úgy csinálom a dolgot, hogy húsvétra kijavítok az öt szekundából hármát, év végére kettőt, vagy kettőt húsvétra, kettőt év végére, marad egy szekunda, legfeljebb javítózok egyből, ami nem olyan nagy szerencsétlenség, már láttunk ilyet.

Így hát teljesen megnyugodva szállottunk fel a vonatra, és mikor megérkeztünk a vasúti állomásra, ahol már várt a szánka, meleg bundákkal, pokrócokkal meg meleg téglákkal, és a kocsisunk, Kicsiny Gyorgyi, megemelte süvegét és felrakta kofferomat a kas háta mögé, meg egyszerre megrázta Linda meg Préda nevű lovunk magát, és a kis csengők elkezdtek csengetni, meg Szeréna nővérünk is ott várt már a szánban és rám nevetett, hát én elfelejtettem mind az öt szekundát, egyetlenegy sem maradt belőle.

Mindjárt érdeklődtem, mi van a ház körül odahaza, van-e szőlő a magazinban, és van-e még sok tök – mert avval nagyon szerettem játszani: kettévágni a tököt, kitarítani, szemet, száját, orrot vágni rajta, aztán gyertyával kivilágítani este, hóember fejének odatenni –, meg hogy lehet-e sikanyózni, van-e rendes jég a Bureszken meg a Lozán, meg hogy mindenki egészséges-e, és hogy Kati néninek jár-e még a szája olyan sokat, meg hogy hazahozták-e már a füstölt húst, és hogy van-e fagyott kökény? – ilyen dolgokat kérdeztem szaporán és lelkendezve.

Szeréna nővérem hagyott beszélni, válaszolgatott is, de úgy a terebesi hegyek alatt már nagyon fúrta az oldalát, és megkérdezte:

– Hány?...

– Öt... – mondtam kedvetlenül, és ettől kezdve megint ott volt a torkomban az öt szekunda, most már Szeréna nővérem kezdett vigasztalni, hogy na, hiszen tavaly is szépen javítottál, majd más instruktort veszünk, majd tanulsz a karácsonyi vakációban is, majd kimászol...

Otthon hamar túl akartam esni, azért mindjárt bementem édesapámmal az ebédlőbe, és megmagyaráztam, hogy mindenből javítottam, de csak félig. Most már belá-

tom, hogy úgy kellett volna: hármat egészen kijavítani, a többit hagyni húsvétra, de sajnos, késő, majd húsvétra okosabb leszek.

Édesapám akkor váratlanul elszelídült és azt mondta:

– Nem hiszek neked egy szót sem, fiam, de nem tesz semmit, nem erőltetjük tovább a dolgot... Csak játszadozzál, mászkálj, csúszkálj a jégen, csináld csak úgy, ahogy szoktad karácsonyi vakációban máskor is, nem erőltetek... Nincs semmi értelme, rendben van a dolog, ne törődj semmivel... Most csak ebédelj meg szépen, minden van, amit szeretsz: káposztaleves, borjúpecsenye, almás rétes, gomba rizzsel, ugye ezeket szereted?...

– Ezeket – mondtam rettenetes aggodalommal a szívenben, mert nem tetszett nekem, hogy apám az öt szekunda után ilyen szépen beszél velem, és hogy még ő maga biztat. Legalább mondaná, hogy vakációban aztán ne engedj magadnak egy perc pihenőt sem, láss utána, hogy megmentsd az esztendőt, hogy mersz az emberek szeme elé kerülni satöbbi – ehelyett még ő mondja, hogy ne törődjek semmivel, nem erőltet. Itt valami nincs rendben.

Őszintén megvallom, nem nagyon ízlett semmi, a nővéreim is gyanakodva néztek rám ebéd alatt, szegény jó mama pedig folyton könnyezett, ha csak rám nézett véletlenül. De ő sem mert szólani egy szót sem.

Ebéd után apám egészen barátságosan így szólott hozzám:

– Na most, fiacskám, jóllaktál, eredj játszani, rázd le magadban egy kicsit az ebédet, nagyszerű jég van a Lozán...

Kibaktattam a Lozára, de nem volt kedvem sikanyózni, pedig olyan szép hosszú tükröket simítottak a többi gyerekek a Loza havas jegén a sok sikanyózással, de nekem nem volt kedvem végighúzni vagyegyszer. A korcsolyám sem kötöttem fel, álldogáltam a befagyott láp partján, aztán kifázva és búsan hazamentem, vajon mit tervez velem apám, hogy ilyen szabadjára enged?

Másnap se költött senki, hagytak az ágyban majdnem délig. Éppen az ebédhez keltem fel. Így telt el ez a nap is aggodalomban, de aztán másnap se uszított senki, hogy tanulj, még titokban sem mondták, mint máskor: Végy

legalább egy könyvet a kezébe, hadd higgye apa, hogy tanulsz.

Így teltek napjaim szorongásban és aggodalomban, és nem tudhattam meg semmit, csak utolsóelőtti napon, mielőtt lejárt volna a vakáció, akkor reggel bejött apám a szobába, barátságosan az ágyam szélére ült és azt mondta:

– Na fiam, azt hiszem, elég volt a vakációból, komoly munka következik. Megígértem neked, hogy nem erőltetek, ha nem akarsz tanulni, én nem is erőltetek... Öltözz fel szépen, kimegyünk a juhokhoz, ott majd megtudod a többit.

Olyan hamar kész lettem, mint a villám, mert már fúrta az oldalamat, mi lesz velem. Tényleg elindultunk a juhok felé, a hegyre, édesapával, és amikor elindultunk, szegény anyám elbújt, a nővéreim pedig elkezdtek sírni. Apám azt mondta:

– Csitt, gyerekek, ennek így kell lenni... Ne féljetekek, ember lesz belőle.

Apám nagyon barátságos volt hozzám egész úton, én meg majd meghaltam a nagy kíváncsiságtól. Fogta a kezemet, úgy mentünk a hóban, végre odaértünk a Pondorászskába, a juhok esztenájához, ahol Csutor volt a juhászunk, öt fiával vigyázott a juhokra, a birkákra, a kosokra meg a bárányokra. Csutor, az öreg juhászunk, nagyon megörvendett nekem, mondta apámnak, hogy minden rendben van, és hogy nem kell félni semmitől.

Az öreg juhászunk bevezetett a kunyhóba, gondosan lehúzta a cipőmet, aztán elővett egy olyan kisfiúknak való bocskort, azt szíjazta a lábamra a cipő helyett, és elvette a kalapom, báránybőrkuksmát adott helyette, a télikabátom helyett kis, fehér szőrű subát adott rám, és így vezetett ki apám elé.

Apám, mikor Csutor odavezetett hozzá, szelíden azt mondta:

– No most, kisfiam, itt maradsz és kitanulod a juhászmesterséget.

Apa sietve el is ment, én pedig, rettentő szorongással és kétségbeeséssel a szívemben, ott maradtam. De ez nem tartott sokáig, hamarosan felbátorodtam, játszottunk a bárányokkal, fűjtük a nagy havasi kürtöt, szíjakat fontunk hársból, remek volt.

Este kijött Kati, a szakácsnőnk, hogy hazaszöktet, kérem meg édesapát, talán meg fog bocsátani.

Büszkén mondtam Katinak, hogy erről beszélni sem lehet, nagyszerű a juhoknál, úgy érzem, hogy még derék pásztorember lesz belőlem, és még nagy hasznára lehetek a társadalomnak.

Kati jajgatva ment haza, és egy óra múlva lenni volt az esztenánál édesapám a nővéreimmel, mindenki jókedvű volt, és azt mondták, hogy csak meg akartak ijeszteni. Na nem baj, majd rendbe jön minden. Én előbb sírtam, aztán a földre vettem magam a kis subámban, meg a fehér báránybőrsüvegemmel, de apám aztán komolyra fordította a dolgot, és muszáj volt hazamenni.

...Másnap, mikor érkezett az indulás, mindenki vidám volt, szegény édesapám is nevetett, csak én voltam rettentően szomorú, és alig akartam megint felszállani a szánkába, hogy visszautazzak folytatni a tanulmányaimat.

Azt még megjegyzem, hogy év végére csakugyan nagyszerű bizonyítványom volt, csak kettőből buktam, és így sikerült tankerületi főigazgatói engedéllyel javítóra mennem, ahol a két szekundám is kijavíthattam, és így felsőbb osztályba léphettem.

ROVÁSOK, VÉKÁK, KÖPÉCÉK – ÉS A KAMAT

A rovások, vékák és köpécék idején még nem ismerték a falumban a kamatot. A kamatot ma már tudják az emberek mindenütt, de azt hiszem, a rovás, a véka meg a köpéce már kiment divatból. Én olyan szerencsés vagyok, hogy gyermekkoromban még láttam rovást, sőt olvasni is tudtam. Persze, nem nagy szöveget, csak azokat az egészen egyszerű feljegyzéseket, melyeket kölcsönök miatt használtak nálunk.

Erre a tudományra az öreg Szvircsok Mihály tanított meg, és tőle tudom, hogy csinálták régen a falunkban a hitelezők meg az adósok a kettős könyvelést. Mert a rovás, az tisztára kettős könyvelés volt, ha nem tévedek. Hitelező meg adós először beszerezték a főkönyvet, amelyre a feljegyzések jönnek. A főkönyvet nem papírkereskedőnél szerezték be, hanem a mogyorócsérjésben. Vágtak egy szép, egyenes mogyorófavesszőt, és ebből lenyestek egy darabot. Hossza attól függött, hogy előreláthatólag milyen nagy lesz a hitel. Ha kis kölcsönökről volt szó, akkor elég volt félarasznyi is. A községházán az egyik esküdt nem elégedett meg a hivatalos feljegyzésekkel, külön is könyvet vezetett a közmunkákról. A régebbi emberek miatt így is kellett, mert ezek inkább bíztak a rovásban, mint a jegyző könyvében. Ez a rovás-főkönyv három darab, egyenként embermagasságnyi mogyorófavesszőből állott. A legrégebbi pap, akire emlékszem, Szerbák főtisztelendő úr, két véka kukoricát kapott minden hívójétől évente, az ő főkönyve is volt vagy két méter hosszú.

Mármost ezt a mogyorófa-okiratot úgy kellett elkészíteni, hogy előbb a közepén kettéhasították. Aztán megint összetették, és így a hasadásnál rótták rá bicskával a bevá-

gásokat. Pászolni kellett a bevágásoknak, pászolni kellett a mogyorófavesszőnek. Vagyis stimmelni kellett a mérlegnek.

Nyilvánvaló, hogy abban az időben biztosabb volt a hitelélet, hamis mérleget egyáltalán nem lehetett készíteni. Ennek még a kísérlete is ki volt zárva, mert a feljegyzések mindkét darabra egyazon bicskavágással történtek, a főkönyv felét pedig a hitelező, felét meg az adós őrizte. Nem kellett hitelesíttetni, nem kellett bélyegezni, valljuk be, mégis csalhatatlan volt. A mérlegellenőrzés is minden évben pünkösöd másodnapján volt. Akkor lejöttek a hegyekről, a dombokról a hitelező meg az adós gazdák, és hozták kezükben a fél főkönyvet. A templom előtt, a zöld pázsiton keresték egymást az ügyfelek, aztán mikor egymásra akadtak, elővették a főkönyveket, és összehasonlították a tételeket. Ez úgy történt, hogy összetették a mogyorófa-főkönyveket, felolvasták a rovásokat egymásnak. Kelenestván Jákob megerősítette, hogy nincs hiba, tényleg és valóságosan három véka és öt köpéce kukoricával és két köpéce babbal tartozik Iszák Grigornak. A zárszámadás után megadták egymásnak a felmentvényt azzal, hogy kukoricatörés után, ha elegendő termés lesz, úgy megtörténik a kiegyenlítés. Ha, persze, nincs kellő termés, tovább szalad a hitel a folyószámlán, ha azonban kifizetődik az adósság, akkor egyszerűen eltörlik a főkönyveket.

Csak jóval később tudtam meg, mennyi a véka és mennyi a köpéce. Akkor nevezetesen, mikor édesapám az első hektoliterest hozta a faluba. Ezt az egész község megbámulta, mert tényleg különös jószág volt. Először is három véka fért bele, aztán tölgyfából készült ugyan, mint a véka, de közepén egy vékony vastengelye volt, mely felül egy vékony lapban végződött. Ez volt rajta keresztben, úgy hogy összekötötte a hektoliteres száját. Ez – úgy magyarázta édesapám – azt jelentette, hogy csak a vasabroncsig szól a liter. Tehát nem tetszés szerint kell tölteni, hanem csak a vasabroncsig. Nincs vita, hogy milyen magas legyen a literen a kupac. A véka még tartotta magát egy ideig, de a köpéce, amelyből pontosan tizenegy fért egy vékába, teljesen levitézlett a hektoliter után.

A véka kinél nagyobb, kinél kisebb volt, a köpéce is, de ezen lehetett segíteni. Kikötötték, hogy a Nyititucék vékájával kaptam, azzal adom vissza. Így legfeljebb a kupac volt változó, meg a rázás. Mert a vékába több ment, ha jól megrázták, a kupac is lehetett magasabb vagy alacsonyabb. A kupacot szemmel irányították. Ha a hitelező szemrehányóan nézett az adósra, akkor illett még egy kicsit ráhinteni a kupacra.

A kamatot ebben az időben még nem percentben számították a kölcsön után, aminthogy a kölcsönt sem bonítás szerint adták. Nem érezhette magát biztonságban az a gazda, aki még nem adott kölcsön. F fiatal gazdák, akiknek még nem volt alkalmuk hitelezni, izgatottan várták, hogy mikor kerül már rájuk a sor. Nagy bizonytalanságban élt az, aki még nem adott kölcsön. Nem is aludt nyugodtan, mikor megtelt a góréja. Járt a falut és kérdezte, hogy vajon nem volna szüksége valamelyiknek kukoricára, babra vagy legalább egy szekér tökre. Mert aztán, ha teszem azt, rossz a termés, milyen ábrázattal álljon oda maga is a kölcsönkérők sorába, ha ő maga soha nem segített senkit. Azonban erre nemigen került sor, mert ha jött az ilyen ijedt fiatal gazda, kegyelmesen nevetve azt mondták neki:

– Hát hozzá, fiam, két véka kukoricát meg egy köpéce tökmagot, hadd aludjatok nyugodtan ti is, fiatal pár.

Ismétlem, a percentes kamatot nem ismerték, mert az volt a kamat, hogy a hitelező maga is kapott, mikor megszorult. A kamatot Mézerné hozta be a faluba, ezt egészen biztosan mondta nekem az öreg Szvircsok. De nem kell azt gondolni, hogy Mézerné a városban tanulta ezt a dolgot, úgy beszélnek, a vén boszorkány maga találta ki. Rettentően fősvény volt a Mézerné, és hogy az ura belefuldadt nádvágásnál a mocsárba, és özvegyen maradt, még fősvényebb lett.

Olyan kiközösítettféle lett ebből a vénasszonyból, nem adott senkinek, nem kért kölcsön senkitől. Azt beszéltek, még pénzt is gyűjt, és meleg nyári napokon rostára teszi, azon szárítgatja, hogy meg ne penészedjenek a bankók.

Ez nyilván így is lehetett, mert egyszer, mikor nagy szél kerekedett, Mézerné olyan rohanást vitte be a rostáját a ház előtről, ahol valamit kitergetett rá, hogy még

fejre való kendője is leszaladt a nyakába. És a szél után Kosztánék a kukoricásban egy színes bankófelét találtak, de azt mondta a jegyző úr, hogy az csak régen volt pénz, már kiment divatból. Nyilvánvaló, hogy csak Mézerné rostájából fújhatta el a szél. Nevették az emberek Mézernét, aki addig őrzi a pénzt, amíg megkötlésodik.

Hát ettől a Mézernétől kért egyszer kölcsön a szomszédja, az elszánt Nyikoricsné öt tojást. A tojást csak húsvét után vitte vissza Nyikoricsné, de akkor Mézerné elkezdett sivalkodni, hogy most már öt csirkéje volna, ha oda nem adja az öt tojást. Azt kívánta, hogy öt csirkét adjon neki Nyikoricsné az öt tojásért.

Szegény Nyikoricsné elment panaszával Ignát Szimjuonhoz, az öreg, szemüveges, mindentudó bíróhoz, aki elgondolkozott és azt mondta:

– A városokban nem ismeretlen az ilyen gondolkozás, és valóban többet adnak vissza a kölcsönvevők, mint amennyit kaptak. Uzurának és interesznek hívják, halottam. De én nem akarom, hogy a faluban ez lábra kapjon. Eredj, mondd meg Mézernének, hogy jöjjön ide vasárnap délelőtt, templom után, mikor törvényt teszek.

Vasárnap délelőtt, templom után, mikor ott voltak a falubeliek a templomudvaron, és az öreg Ignát Szimjuon törvényt tett, megjelent Mézerné meg Nyikoricsné is. A bíró így ítél:

– Mézerné, az öt tojásod tényleg kikelt, és öt szép kis csirke lett belőle. De egy a szekér alá került, egy felfordult, hármát meg elvitt a héja. Hanem azért mégis vissza kell hogy adja neked Nyikoricsné az öt tojást.

Az emberek ennek okán megmaradtak a régi rendszer mellett, a rovás, a véka, a köpéce mellett, mígnem lassankint eltűntek ezek, és a Mézerné találmánya diadalmaszkodott a mi falunkban is.

FEKETE LEKVÁR

Nagy örömmel olvastam, hogy a gyümölcstermelők milyen szép gyűlést tartottak, és igazi lelki épüléssel értesültem róla, hogy bizonyos Korponay úr az elnökük. Régi emlékeket kelt bennem a híradás, már a régi időkben is Korponay nemzeti úr Szinérváraljáról volt – a mi vidékünkön meg messze vidékeken – a leghíresebb szakértője a gyümölcsfáknak. Igen örvidenek, ha megtudnám, hogy csakugyan az a kiváló Korponay az elnök, aki ott a Szamos partján nemesítette már akkoriban is a gyümölcsfákat. Szinte csaknem az Avashoz tartozik ugyanis ez a Szinérváralja, ahol kompon keltünk át a Szamoson nyaranta, így szilvaérés küszöbén.

Azt is nagy lelkesedéssel vettem tudomásul, hogy Török Bálint meg könyvet írt arról, hogyan kell a gyümölcsfák kártevőivel elbánni. Régebben ez nem volt kérdés, mert amúgy se tudták a falumbeliek, mit csináljanak a sok gyümölcscsel, de később már igazán nemzeti veszedelem lett a falunkban a gyümölcslopás. A gyümölcsfák kártevői úgy felszaporodtak, hogy baktart kellett állítani, most azonban hál'istennek már megtudhatni a kis könyvből, mit kelljen a kártevőkkel szemben cselekedni. Mert azt mondhatom, hogy másfajta kártevők ellen soha nem jutott eszébe védekezni a falumban senkinek.

Ne vegye rossz néven a tréfát Török Bálint uram, de igazán nem volt mifelénk a régi időkben olyan nagy földi jó a gyümölcs. Termett, amennyi termett, jutott elég a hernyóknak a leveléből, a többi férgeknek a fák derekából, húsából, még a lopók is elvihettek. Mindig termett annyi, amennyi kellett. Mit is kezdhettek akkoriban a sok szilvával az emberek? Avval a rengeteg szilvával, ami az

Avasban termett? Nagy fortélya volt a pálinkafőzésnek, nem ismerte ki magát senki a kincstári dolgokban, felszerelés is csak minden hatodik faluban akadt. Városba meg csak úgy lehetett volna szállítani a gyümölcsöt, ha lett volna országút, meg valahogy meg lehetett volna őrizni épségben.

Aszalással próbálkoztak némelyek, de az avasi füst benne maradt a szilvában, és így nem is volt valami nagy keletje.

Az én apám tette azt először, hogy megtanította azon a vidéken az egész emberiséget lekvárfőzésre, de ez is csak a nagy nyugtalanságának köszönhető. Édesanyám alföldi vidékről származott, ő bezzeg megbecsülte a gyümölcsöt: befőzte, dinsztelte, lekvár formájában is elkészítette télire. Volt egy nagy rézkondérunk, abban főzött édesanyám lekvárt őszidőn a pompás besztercei magvaváló szilvából.

Édesapám egyszer egy ilyen lekvárfőzést nagyon is megtalált nézni, és azt mondja:

– Nagy dolog volna ez, Éva, ha meg lehetne csinálni nagyban is.

Anyám azt mondja:

– Miért ne lehetne megcsinálni nagyban, csak nagyobb edény kellene hozzá.

Apám elkezd számíttatni. A rézedény volt vagy egy vékás, ehhez képest csinálta a számításokat. Csinálta vagy két hétig, éjjel-nappal törte a fejét, aztán egy nap felült a kis fekete kocsira, csak annyit mondott:

Elmegyek Salgótarjánba, meglátom, hogy leszek a lekvárfőzéssel.

Később megtudtunk mindent. Apám a vasgyárban negyven darab vasedényt öntetett. Olyan hatalmas vaskondérok voltak, belefért mindegyikbe vagy öt mázsa szilva. Ezeket hazahozták, az udvarban letették, és jöttek valami emberek, kis hordókat kezdtek csinálni, és végül beleásták a földbe a vaskadakat, és éjjel-nappal főzni kezdték a szilvát.

Hát ez, persze, nagyon régen volt, én már csak a száj-hagyományból tudom ezt is, meg a többit is. Hordták a faluból, meg a szomszéd falukból is a szilvát a hombárunkba, főzték és kavarták a szilvát az emberek, asszo-

nyok az ötszáz literes kondérokban, és szűrték héjától, magvától, majd újfent még sűrűbbre főzték.

Mikor az első kis hordót teleöntötték lekvárral, anyám is megkóstolta a nagyban főtt lekvárt. Elbiggyesztette a száját. Lebecsülte apám főztjét:

– Fekete ez nagyon, Józsi, meg aztán festi a fogat, a nyelvet, feketére festi. Nem fogják ezt megenni. Kinek kell az ilyen nagyon fekete lekvár?

Apám megint szomorú lett, azt mondják, szavát se lehetett venni, megint felült a bricskára, beszekerezett Halmiba, és Krakkóig meg sem állott. Lengyel népek laknak ottan, nagyon szeretik az édességet, nem is csoda, mert nekik kevés van az efféléből. Vitt magával apám a házi lekvárból, abból, ami a rézüstön készült, és ami sötétvörös volt, és nem festette a nyelvet, meg vitt, persze mustrát a fekete lekvárból is.

Nem akarta becsapni a lengyeleket, meg akarta mutatni, hogy van ilyen lekvár is, meg olyan is, de hát ami vasüstben készül, az fekete, és festi a nyelvet, festi a fogat, mert megfogta a vas. Viszont a másik, az nem fest, de az meg nem eladó.

Aztán másik héten jön a sürgöny, hogy küldjük a kis kocsit, nem a bricskát, hanem a fekete kocsit, a halmi állomáshoz. Már tudtuk, hogy jó hírrel jön haza.

Örömtől ragyogott az arca, ahogy leszállott a kis fekete kocsiról. Levetette fehér porköpenyegét, átadta a kocsisnak az esernyőt és nevetett:

– Megbuktál, Éva fiam, a piros lekvárossal. Nem kellett Krakkóban. Csak a fekete lekvárból vettek a kucpecek, azt mondták, az a finom, és éppen az a nagyszerű, hogy festi a nyelvet, a fogat, legalább meglátszik a gyerekek száján egész nap, hogy lekvárt ettek. Nem szégyelli azt ott senki, még dicsőség.

Így aztán még sok éven át főztük amott az Avasban, a gérci nagy vaskondérokban, a krakkóiaknak a fekete lekvárt, aminthogy másfélét nem tudunk volna küldeni nekik, de meg másfélét meg se vettek volna.

KÖSZMÉTE- ÉS RÓZSABOKKROK HARCA

Nem tudom, itt a Bánságban hogy hívják azt a kis zöld gyümölcsöt, amit most kezdenek árulgatni a piacon.

Némely helyütt egresnek, másutt pöszmétének, nálunk, ott fenn északon, köszmétének hívtuk. Nahát ilyen köszmétebokraink voltak nekünk a konyhakertünkben, mégpedig két sor egymással szemben. Közül egy kis út volt. És ahogy véget ért ez a köszmétebokorság, úgy a kert közepe táján, rózsabokrok következtek, szintén egymással szemben. Hosszú ideig nem volt semmi baj, a köszméte- is meg a rózsabokor is tudta, hogy eddig és nem tovább.

Egyszer csak kezdjük észrevenni, hogy ádázul egymásnak rontanak a köszmétebokrok meg a rózsabokrok. Ez pedig úgy történt, hogy a középben, ahol a bokrok összeértek, a rózsabokrok betolakodtak a köszméte közé, a köszmétebokrok ágai pedig befurakodtak a rózsabokrok közé. Nem tudtuk, hogy csinálták, de egyszerre csak ott voltak. A földön vagy a föld alatt csúszhattak oda az ágak, mikorára észrevettük, már gyökeret eresztettek. Egymást szurdalva kezdtek bokrosodni, szaporodni, népesedni. Azért mondom, hogy egymást szurdalva és piszkálva, mert a rózsabokor is tövises, meg a köszméte is tövises.

Az első évben csak éppen néztük, hogy mi ez, de a második évben már komolyra fordult a dolog. Határozottan ellenségesen viselkedtek egymással szemben. Az agyonszurkált köszmétebokrokon nem termett gyümölcs, az agyonpiszkált rózsabokrokon pedig nem nyílt rózsza.

Akkor elkezdtek irtani a köszméte-oldalon a rózsákat, a rózsáoldalon a köszmétehajtásokat. De ez nem sokat ért, mert megint csak előbújtak a föld alól is, egymás bosz-

szantására. Mikor köszmétét szedtünk, szúrtak a rózsatövisek, a rózsák úgy meg voltak sértődve, hogy egyáltalán nem is bimbóztak. És mint egy nagy verekedésnél, úgy összevissza voltak gubancolva, fonódva, birkózásra ölelkezve, hogy alig lehetett őket elválasztani. Alig lehetett megismerni, melyik az egyik és melyik a másik. Szegény mama kétségbeesetten nézte ezt a dolgot, és még szólott is hozzájuk, mert a mi vidékünkön úgy szólunk néha állatokhoz, fákhöz:

– Mit akartok egymástól, miért teszitek egymást tönkre? Miért nem fértek meg békésen egymás mellett, ki-ki a saját helyén? Miért akaszoktok össze?

De nyilván nem értették, amit a szegény mama mondott nekik, mert tovább is húzták egymás haját, tépték és szurdalták és ölték egymást. Így aztán őszre konyhakertünk szép büszke sora egészen szét volt cibálva. Tépetten meredtek a levegőégbe haragos, dühös, békétlen ágai.

Jött a tél, és szegény drága mama előre tördelte kezét: itt van mindjárt a tavasz, és ezek megint elkezdik cibálni egymást... nem kellene vajon megkérdezni a bírót?

A bíró akkoriban Ignát Szimjuon volt, egy öreg, hosszú hajú bölcs, aki fekete szemüveget viselt. Eljött Ignát Szimjuon, és sokáig nézte a bokrokat. Végül is azt mondta:

– Ezeken segíteni kell, még sohasem láttam ilyen gyűlölködő bokrokat, kertben nem láttam még ilyesmit, legfeljebb ott künn a vadonban vannak ilyen vad és engesztelhetetlen bokrok. De ha már egyszer ezek itt kaptak helyet a kertben, akkor viselkedjenek tisztességesen, tanuljanak egy kis becsületet.

– Ezt hogy lehet? – kérdezte apám.

– Van itt Lekincén egy tanító, annak szép oltott köszmétebokrai vannak, aztán van Bujánházán egy pap, bizonyos Demjén Titusz. Nagyon szép szelídrózsái vannak, hozok tőlük szemet, oltógallyacskát, és majd megcsináljuk.

Így is lett. Ignát Szimjuon személyesen dolgozott a kertben, és beoltotta a köszmétebokrokat is meg a rózsabokrokat is, és kitisztogatta az egész cudarságot, és mikor készen lett, odagyűjtött minket, gyermekeket, és megmagyarázta:

– Ez, amit most csináltam, annyi ezeknek, mint az embereknek az iskola. Tanulnak egy kis rendet, egy kis fegyelmet, és megtanulják, hogy nem kell a szomszédba belecsimpaszkodni. De látjátok, a fának nincs feje, nekünk kell segíteni rajtuk. Majd meglátjátok, hogy most megokosodnak.

Hát abban az évben még nem sokat tudtak a bokrok. Új volt nekik az iskola, még meg voltak zavarodva. Nem is nagyon rúgkapálózhattak, erősen legyengültek. De már nem voltak olyan eszeveszettek, szelídebbek lettek máris, az biztos. Hanem a következő évben már kevesebb volt a tövis a rózsabokrokon. Szelíden, megbékélten bimbóztak, és csudaszép rózsákat fakasztottak ágaik. A köszmétébokrok pedig egészen lemondtak a töviséről, és olyan nagy köszméték teremtek rajtuk, mint egy kis dió.

A rózsabokrokból rózsafák lettek, szép, egyenes rózsafák, mindegyik mellé rudacskát szúrtunk, és a rudacskára színes üveggömböket tettünk. Nagyon jól viselték magukat. A köszméték meg éppenséggel megszélidültek, egyik sem szaladgált a szomszédba, nyugodtan állt a helyén mind és várta, hogy egy kicsit körülkapáljuk, megnyesegessük.

– Nem hinné az ember – mondta édesapánk Ignát Szimjuonnak –, hogy ezek azok a bolondok és vadak, akik úgy marták egymást. Most nekik is jó, meg nekünk is, amióta abbahagyták a civódást.

– Így van ez az embereknél is – felelte Ignát Szimjuon. – Beléjük oltottuk a szelídséget, a türelmet, a megelégedést. És azóta szebb a rózsá, ízesebb és dúsabb a gyümölcs.

LEGENDA A HEGYEK KÖZÖTT

Ez a történet nem azért legenda, mert nem történt meg, hanem azért, mert egészen szokatlan, majdnem hihetetlen. És mert csodák vannak benne, az egész egy nagy, fényes csoda. Tulajdonképpen nagyon tehetséges költőnek kellene megverselnie, régi, görög vagy latin, ünnepeles verssorokban. Elmondom mégis, azért, mert az én bokrétás, dalos, érző, szép szülőföldemen történt, amott, messze a hegyek között. Aztán elmondom azért is, mert itt a ideje, hogy ne csupán a romokat mutogassuk, hanem szedjünk itt-ott, ha akad, egy-egy színes virágot, ha valahol mégis kiszíneskedett a romok között.

Jolánkának hívták a kislányt, és – essünk túl rajta – ez a Jolánka zsidó gyerek volt, zsidó kislány, de igen szemrevaló, takaros gyerek, és nem kevéssé iskolázott is. A fiú pedig, mi tagadás, ilyen névre hallgatott, hogy: Tógyer. De olyan deli Tógyer, csakhát, persze, bocskort viselt és börtüszőt, a börtüszőben éles kést. Meg hímezett tarisznyája is volt neki, átvetve a vállán.

Mikor ott az Avasban, Bikszád fürdő és Nyegrest között, mármint az avasi hegyekben elkezdődtek azok a borús napok, és jöttek a parancsok: terelni be a városba az „ebfajzotta zsidó népséget”, mert így kívánja azt a vezéri parancs, akkor ez a Tógyer, és még sokan a mi vidékünk Tógyerjei közül, azt mondták az üldözötteknek:

– Nem kellene, hogy csak úgy beszaladjatok a városba, ahol karámba gyűjtenek benneteket, és ki tudja,

mi lesz veletek... Hátha itt maradnátok és elbújnátok a rengetegben! Mi majd bújtatunk benneteket, és csak elül egyszer a vadászat... Lám, a Sztáray gróf erdejében is van minden esztendőben vadászat, és hiába a hajtás, csak akad még a vadállatok között is olyan, amelyik elbújik, nem kerül kézre...

Így beszélt a nevezett Tógyer is, és éppen Jolánkának mondta mindezt. Mire Jolánka így felelt:

– Hát én megfogadom, amit mondasz. De tudd meg, hogy ezzel csak bajt vettél a nyakadba, de még milyen halálos nagy veszedelmet! Mert én éppenséggel terád bírom magam.

– Így is gondoltam – válaszolta Tógyer, és elvezette Jolánkát a Pinyigaré nevű hegy túlsó oldalára, amelyik Komorzán felé esik, és ott a hatalmas sziklakövek között amolyan kunyhófélét ásott neki a földbe, és elkészítette rendesen, még sarjú-fekvőhellyel is díszítette. Szóval, alaposan, úgy, ahogy már ezt a mifelénk való pásztorok olyan kitűnően értik.

– De tüzet ne rakj, Jolánka, mert azt nem lehet a füst miatt. És ki se gyere innen a világért sem, inkább én hozok neked mindig valami ételt, hogy ne unatkozz és ne halj éhen, ne félj semmit.

Ez így is volt egész nyáron. Tógyer hordta a sajtot, gyümölcsöt, néha valami főtt ételt is. Így volt egészen télig, mikorára megint jelenthették az örültnek, hogy az Avas is immár zsidótalanítva van. No de nem erről van szó, hanem inkább, hogy egy hideg őszi napon, mikor Jolánka már dideregni kezdett, Tógyer szép kacki pendelyt meg morzsolinruhákat hozott Jolánkának, és derülten szólott:

– A faluban már megmondtam, hogy máshonnan hozok feleséget, messzi vidékről, így hát lejössz velem, mint párom, a vasárnapi táncba.

– Ahogy gondolod – mondta Jolánka fogvacogva, és lement Tógyerrel a vasárnapi táncba.

Ettől kezdve már az egész falu a dicsőség, mert azt mindenki látta, hogy ez bizony nem idegen lány, hanem

idevaló. De azért senki teremtett lélek sem szólott egy kukkot sem. Ott lakott Jolánka ettől kezdve Tógyeréknél, és még karácsonyi kántálásra is járt, mikor eljött a szenteste.

Tógyer anyja, a fiatalos Odotia, azt mondta úgy farsang táján:

– Te Jolánka, te... te már idetartozol, hogy talán igazándiból is köztünk maradhatnál...

– Maradok is szívesen – mondotta melegen Jolánka –, igazándiból is vállalom Tógyert páromnak, csak nem tudom, neki kellek-e.

– Nekem bizony nem kellesz páromnak – válaszolta Tógyer ridegen. – Mégpedig azért nem kellesz, mert te most halálos bajban vagy, most te a siralomházban vagy, és ebben a te nagy szorultságodban nem tudhatod, mit cselekszel. Gúzsba vagy kötve, Jolánka, nem szép most téled ilyet elfogadni.

...Elfújta a vörös szél a fekete felhőket, és megint a szabadság napja ragyogott az emberekre. Mindenfajta emberekre, mármint azokra, akik átélték a veszedelmet. Tógyer közben egy kicsit katona is volt, de most már hazaérkezett. Átöltözött tehát régi gúnyájába, felvette a bocskort, a tüszőt. Éppen akkor, mikor Jolánka is levetette a pendelyt, a morzsolinpruszlikot meg a többi effajta hegyvidéki ruhaneműt.

– De ha akarsz, itt is maradhatok, Tógyer, szívesen hordom továbbra is ezeket a ruhákat. Meg kapálok, fejek, mosok a patakon, járok két véka máléval a malomba, ahogy gondolod... – fordult Tógyerhez fényes szemével és édes szavával.

– Nem maradhatsz itt, Jolánka – mondta bánatosan Tógyer –, ne maradj itt. Még ha megszakad a szívünk, akkor se maradj. Azt hiszed, elhiszi majd valaki, hogy emberségből tettük? Mirajtunk csak csúfolódnak fognak, hogy a módos, tanult lánykát idecsaltuk, csak azért, hogy magunknak mentjük az életét. Emberségből tettük, és semmi másért. Azért vigyáztunk az életedre, és te most visszakapod az életedet. Szépen, rendesen, semmi híja, semmi...

...Jolánka bejött a városba, és felkeresett engem a cukrászdában, és piskóta meg fagylalt mellett elmondta nekem a legendát, és a zsebkendőjéről finom illat szállott felém...

– Jolánka! Te szereted Tógyert!...

– Mindig is szeretni fogom – válaszolta Jolánka, és merengve nézett könnyes szemével a levegőbe.

HIDEGLELŐS SZILVAFA

Apámnak több harca volt életében. Többek között a hideglelős szilvafákkal is harcolt. Mifelénk nem terem dinnye, cseresznye van a szomszéd faluban, de rossz fajta, apró és puha. Így első gyümölcs a kukusbé, aztán jön a földieper, aztán a korán érő alma, és aztán kimarad a gyümölcs őszig. Akkor van minden: penyigei meg bencei szilva, mogyoró, szőlő, dió, boánalma, édesalma, minden, lehet válogatni.

De éppen vakációban nincs semmi. Hacsak a köszmétét nem vesszük gyümölcsnek, meg a ribizlit is nem vesszük gyümölcsnek, de mi gyerekek sem a köszmétét, sem a ribizlit nem tekintettük gyümölcsnek soha. A korán érő alma és a penyigei szilva között volna a hideglelős szilva. Ezzel harcolt édesapám.

Ez a szilva édes is, jó nedves is belül, szép piros is, csak lekvárra nem jó, pálinkát főzni belőle nem jó. Enni nagyon jó, de hideglelést kap az ember tőle. Ezért édesapám üldözte a hideglelős szilvát: pénzt adott az embereknek a faluban, hogy vágják ki a hideglelős szilvafákat.

Jöttek asszonyok titokban hideglelős szilvával, hozták kötény alatt, kendőben vagy kosárban, intettek nekünk, hogy van hideglelős szilva. Nővéreim kockacukorért, és a magazin háta mögött vagy a nyári konyha mögött vásárolták a hideglelős szilvát, a virágoskert felől csempészték be a vizitszobába, ott hamarosan felhabzsoltuk. De mindig beteg lett a társaság a hideglelős szilvától. Sokszor rajtakapott bennünket édesatyánk vagy édesanyánk. Ha a mama kapott rajta bennünket, akkor csak megállott a vizitszoba ajtajában, mikor ránk nyitotta, és mellére tette kezét, azt mondta:

– Jaj istenem...

Mi elszégyelltük magunkat, hamarosan összekaptuk a hideglelős szilvát, és az egészet bedobtuk a patakba.

Apa inkább lármázott ilyenkor, ő maga kapta össze a maradékot, kivitte az udvarra és rátaposott.

Ha apa kapott rajta bennünket, az inkább multság volt; csak apa mérgelődött, de mi gyerekek nagyokat neveltünk, hogy nem sikerült. Ha mama kapott rajta bennünket, az nagyon fájt, alig ebédeltünk, egész nap nem szóltunk, letagadtuk, hogy már kezd fájni a fejünk.

De azért hideglelős szilva mindig maradt a faluban. Tudtuk is a helyét annak a néhány fának. Mikor eljött az ideje, odajártunk a fák alá vétkezni hideglelős szilvával. Nagyon kellett vigyázni, mert mindig akadt, aki besúgja. Akármi bajunk volt a nyáron, azt mondták szüleink:

– Hideglelős szilva...

Hiába, nem tudtunk uralkodni szenvedélyeinken, és rettegtünk a hideglelős szilvától, borzadtunk tőle, de csak ellopakodtunk a hideglelős szilvafák alá, csak becsempész-tük a vizitszobába.

Új kisasszony jött hozzánk.

Most már tudom, hogy nem volt kisasszony, férjes asszony volt, fia is volt. Azelőtt Engel József kisasszony volt nálunk, és apa azt mondta az új kisasszonynak:

– Hadd szólítsák a gyerekek kisasszonynak önt, Szerafine, már megszokták.

Szerafine nevetett, azt mondta:

– Jó lesz, hogyne.

Igaz is: Simonyi Szerafine, ez volt a neve, szüleink tudatták velünk, hogy bátyja Pesten egyetemi tanár; viseljük jól magunkat, mert a kisasszony bátyja egyetemi tanár Pesten. Megígértük alamuszin, pedig nem is tudtuk, mi az az egyetemi tanár.

Már nyáron megjött a kisasszony, azon izgalmas idő-kben érkezett, mikor a hideglelős szilva szerepel.

– Az elmét foglalkoztatni kell nyáron is – mondta Szerafine kisasszony, kinek férje is volt, és Misi nevű fia is. – Látják, például a kapa vagy a kasza elrozsdásodik, ha nem használják, aztán nem lehet vele vágni. Az elmét is mindig használni kell, hogy jól vágjon.

Megbeszéltük egymás közt, hogy a kapának nem is árt, ha rozsdás télen. Tavasszal, mikor kapálnak vele, megint kifényesedik. A kaszát is kikalapálják, kifenik, egész télen vakációzik, tavasszal mégis jól vág. De azért hagyjuk a kisasszonyt, hadd beszéljen.

Úgy csinálta a kisasszony: kivitt bennünket a szénaboglya alá meg a nagy diófa alá, körbeültetett minket. Könyvből nem tanított, irkába nem kellett írni, azt mondta, ez mind csak ősszel lesz. Nyáron csak így fogunk oktatást nyerni: játszva.

Mi másképp tudtuk a játékot. Gondoltuk, rossz a pesti gyerekeknek, ha így játszanak. De hallgattunk, hátradugtuk a kezünket, és füveket tépdüstünk, hogy el ne aludjunk a szénaboglya tövében meg a diófa alatt.

– Ősszel érnek a gyümölcsök – mondta a kisasszony egy reggel –, az érett gyümölcs nagyon egészséges táplálék, felfrissíti a szervezetet, könnyen emészt meg a gyomor... szeptember huszonegyedikén kezdődik az ősz... szeptember szintén harmincnapos hónap: ápjunszeno, ezek a harmincnapos hónapok... Nemsokára elkövetkezik a gyümölcsérlelő szeptember.

Ilonka nővérem feltartotta a diófa alatt a két ujját:

– Kisasszony kérem, júliusban is, augusztusban is érnek gyümölcsök.

– Megfigyelése helyes, de szeptembert nevezzük főként...

– Ilyenkor még jobb gyümölcsök vannak, mint szeptemberben. Megmutatjuk Szerafine kisasszonynak, milyen jó gyümölcs van nálunk ilyenkor... egészséges táplálék, könnyen emészt meg a gyomor...

Ilonka nővérem merészségére mindünket máris rázott a hideg, de felkerekedtünk és elindultunk. Egy öregasszonynak volt nem messzi hideglelős szilvafája, jól eldugva mogyoróbokrok között. Nővéreim előbb halkan alkudtak vele, aztán leültünk a hideglelős szilvafa alá remegve. Tele volt a fa piros hideglelős szilvával, Ilonka nővérem azt mondta:

– Csak a mogyoró az asszonyé, a szilvát mi vettük meg.

Láttuk, hogy a kisasszony elhiszi, pedig nálunk a mogyoró mindenkié, a szilvát meg csak ősszel veszik.

– Mindegy – mondta szigorúan Szerafine kisasszony –, apától kellene engedélyt kérnünk, hogy szedhessünk belőle.

Ezen neveltünk, és a kisasszony is elszégyellte magát, mert látta már, hogy gyümölcszedéshez nem kell nálunk szülői engedély.

Az egyik nővérem megrázta a fát, és tele lett a fa alja hideglelős szilvával.

Mi nem voltunk hibásak, a kisasszony kezdte az evést, aztán, persze, mi is ettünk, habzoltuk a hideglelős szilvát, és nem kellett félni, hogy rajtakapnak. Dagadt a hasunk a hideglelős szilvától, így értünk haza.

– Egy kis gyümölcsöt ettek a gyerekek, kitűnő érett szilvát találtunk – mondta a kisasszony, Simonyi Szerafine, odahaza.

Mama szeme fátyolos lett, apa pedig borzasztó dühösen mondta:

– Hideglelős szilvát zabáltatott, kisasszony, a gyerekekkel? Hogy mertetek enni belőle? Csináljon velük valamit, kisasszony, mert estére mind kileli őket a hideg.

A kisasszony azonnal ágyba bújtatott bennünket. Keserű teát kellett innunk, nem kaptunk ebédet, pedig töltött csirke volt, hidegen. Estére túrós csusza volt, abból sem kaptunk, másnap reggel nem kaptunk lángost, másnap délben nem kaptunk palacsintát. A kisasszony ott volt mellettünk egész éjjel, hőmérőt dugdosott a hónunk alá, itatott bennünket a keserű teával, a dunya alól nem volt szabad kidugni lábunkat. Szenvedtünk a hideglelős szilváért.

Másnap azt mondta a kisasszony aggodalmasan:

– Azt hiszem, holnapra túl lesznek minden veszélyen.

Harmadnapra szabad volt felkelni, de fel kellett öltözni rendesen. Lesütöttük fejünket, nem mertünk mukanni sem, Simonyi Szerafine odavezetett bennünket a hideglelős szilvafa alá:

– Az egészséges, a tápláló gyümölcsök mégiscsak őszszel érnek. De meg kell tanulni az életre azt is, amit most csinálunk. Itt ülünk a csábító, édes zamatával hívogató csalétek mellett, tudni kell uralkodni magunkon... amíg egy szilva lesz a fán, ide járunk e fa alá, fegyelmezni

magunkat. Lássuk, hogy tudunk ellenállani a kísértésnek! Ezt is meg kell tanulni, egész nyáron ezt fogjuk tanulni, hogy hiába csábít, hiába hívogat, nem harapunk belé, mert tudjuk, hogy csábítása álnok és káros.

Szüleink a tornácon vártak bennünket, Szerafine kisasszony mosolyogva mondta:

– Hideglelős szilvafa alatt ültünk, de egyetlen szemet sem ettek a gyerekek... ez lesz a nyári tananyag: kívánni a hideglelős szilvát, de nem enni belőle.

Este megbeszéltük egymás között, hogy a kisasszony bátyja csakugyan egyetemi tanár.